

PROSTOROVÁ PAMĚŤ, MOZKOVÉ MAPY, A JEJICH PORUCHY

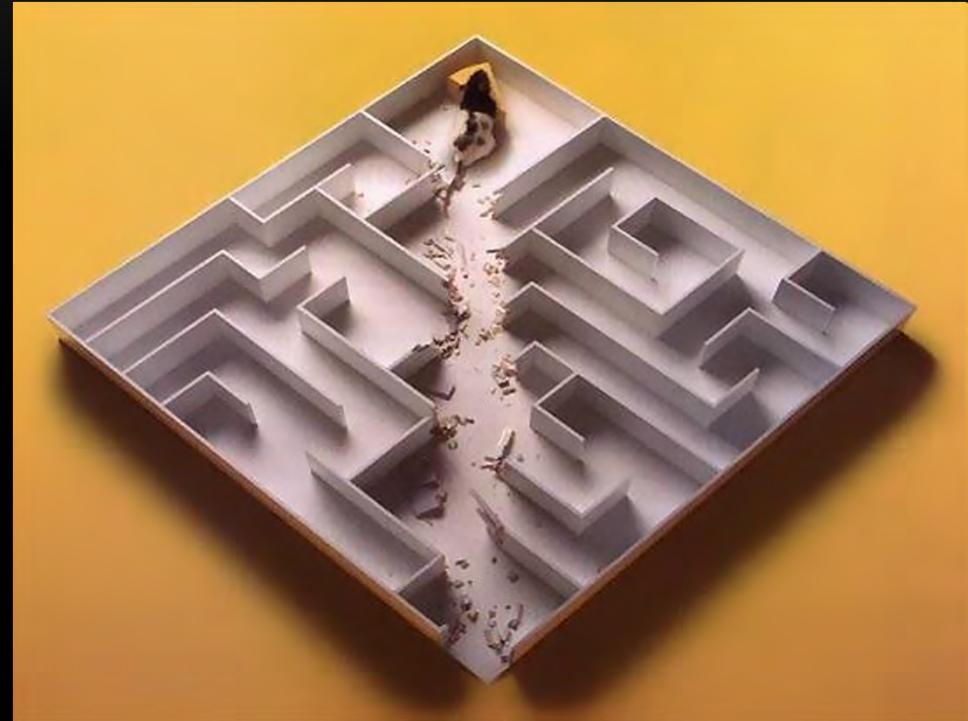
OBSAH PŘEDNÁŠKY

- Prostorová orientace je typem paměti
- Průlet historií a průkopníky studia chování
- Zeměpisná navigace a tahy zvířat
- Topografická navigace – orientace v menším měřítku
- Příklady laboratorních bludišť
- Prostorové orientace a mozek

PROSTOR

Vzdálený

Blízký

Žijeme v něm, pohybujeme se v něm, vnímáme jej, mapujeme jej, už od pravěkého člověka, přes řecké filozofy až ke klasikům vědy dávné i moderní

PROSTOROVÁ ORIENTACE - NAVIGACE

- Orientace v prostoru, schopnost najít cíl - **PROSTOROVÁ NAVIGACE** - je dokladem prostorové paměti.
- Jeden z nejstudovanějších typů chování
- Neurovědci, kognitivní a experimentální psychologové, lékaři (neurologie, psychiatrie), farmakologové, matematici (teoretické modely), technici (robotika)
- Téma velmi blízké naší laboratoři v FGÚ AV ČR
- Snadno přístupné, měřitelné, relativní snadnost kontroly senzorické informace, vztah k deklarativní paměti + Existence elektrofyziológických korelatů navigace

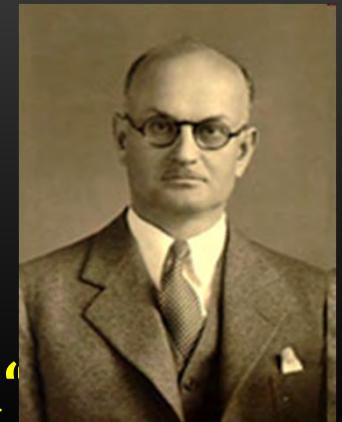
PROSTOROVÁ PAMĚŤ JE PAMĚTÍ DEKLARATIVNÍ

- Prostorová kognice, zvláště její „vyšší“ a odvozenější formy, jsou modelem vyšších nervových funkcí člověka
- Navigace ke skrytým cílům (viz dále) = PODTYP deklarativní paměti vedle paměti epizodické a sémantické
- Kognitivní mapy = vnitřní reprezentace
- Zkratka a oklika (*shortcut, detour*)

PRŮKOPNÍCI NA POLI UČENÍ A PAMĚTI

- Ivan Petrovič Pavlov (1849-1936)
- Edward Lee Thorndike (1874-1949)
- John B. Watson (1878 - 1958) - behaviorismus
Veškeré chování lze vysvětlit řetězcem reakcí typu
PODNĚT-ODPOVEĎ
- Burrhus F. Skinner (1904 - 1990)
 - radikální behaviorismus (koncept operantní odpovědi)
„...smysl má pouze studovat odpovědi organismů na fyzikální podněty
- Edward Ch. Tolman (1886 - 1959) - metodologický behaviorismus – studium chování je jediná cesta, ale:
 - odpověď organismu na stimul může být modifikována zkušeností (koncept Stimulus-Organism-Response)

EDWARD CHACE TOLMAN

Kniha „**Purposive Behavior in Animals and Men**“
(1932)

Série článků v Psychological Review – Psány
překrásným jazykem s neočekávaným nadhledem

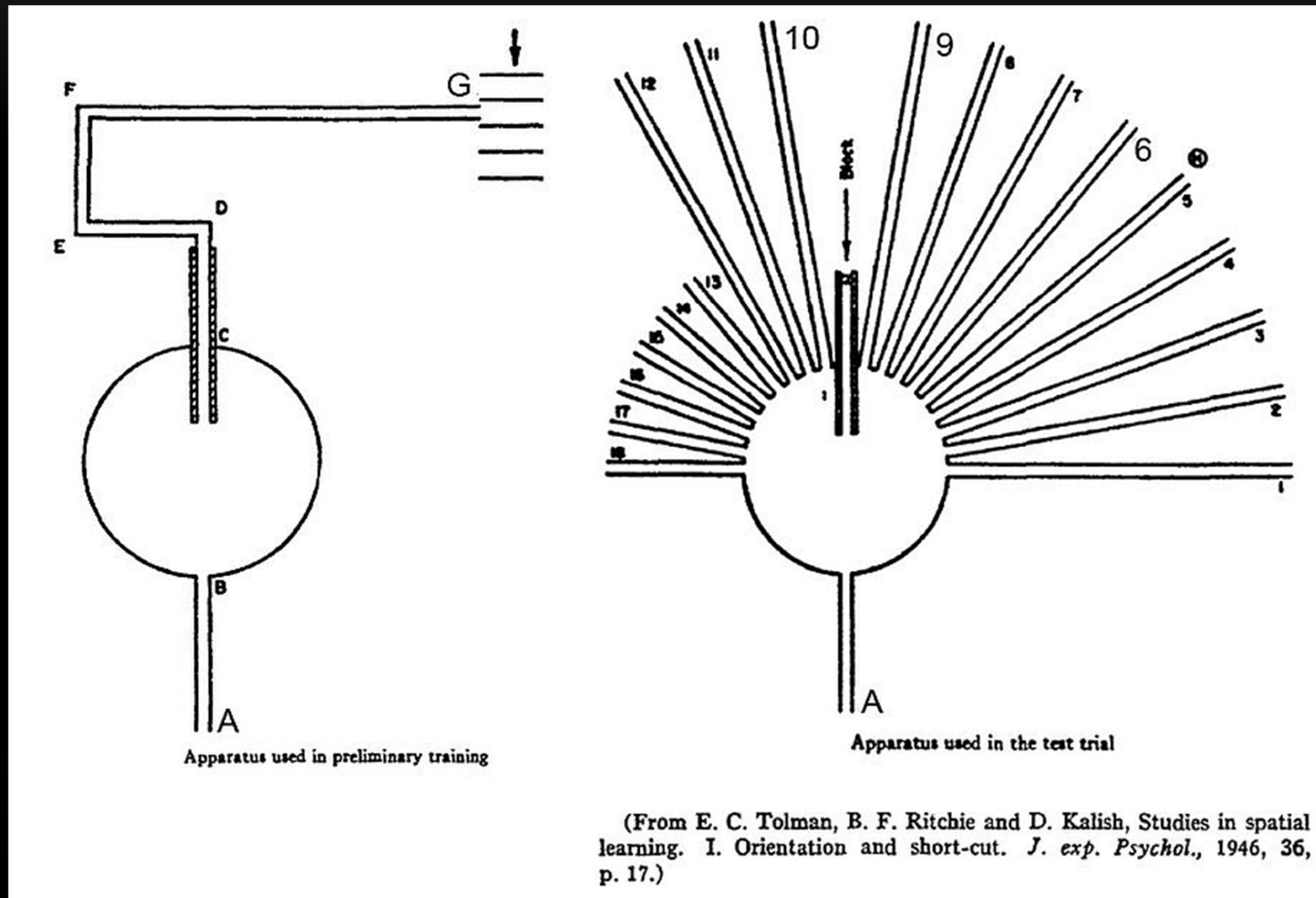
The determinants of behavior at a choice point
(1938)

Cognitive maps in rats and men (1948)

Principles of performance (1955)

Latentní učení, důležitost explorace, tvorba kognitivní
mapy – ve své době konfrontován se zastáncem S-R
teorie Clarkem L. Hullom

TOLMANOV „PAPRSČITÉ“ BLUDIŠTĚ

MALÝ A VELKÝ SVĚT, BLÍZKÝ A VZDÁLENÝ PROSTOR

Geografická navigace – na velké vzdálenosti

- **Migrace a tahy ptáků, želv, hmyzu**

Topografická navigace – na menším měřítku

**Často v habitatu (v přírodních
podmínkách) nebo v bludišti
(laboratorně)**

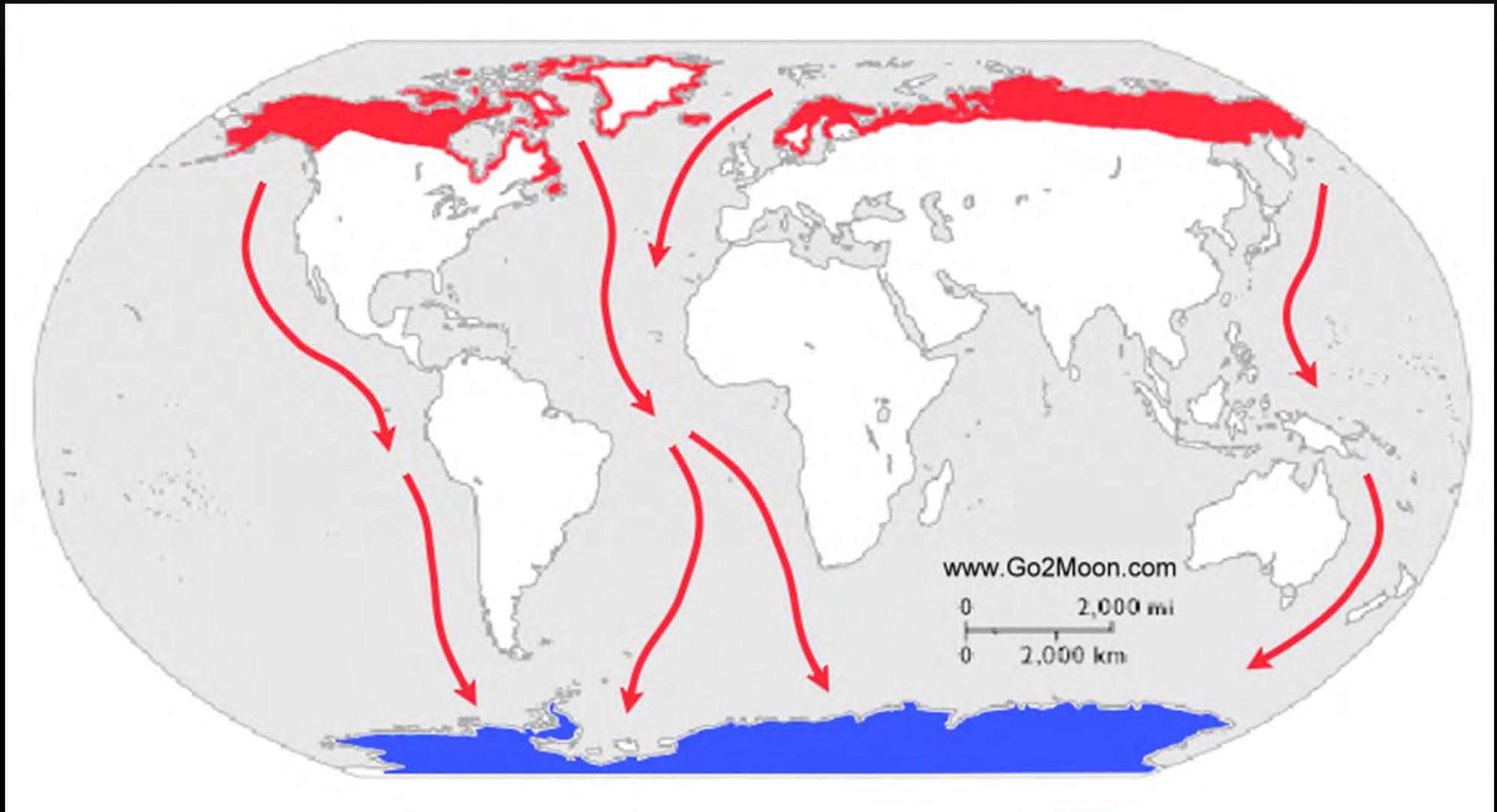
GEOGRAFICKÁ, ZEMĚPISNÁ NAVIGACE

Geografická navigace je aplikace pro mobilní telefon nebo tablet, která využívá GPS a mapové data k určení současné polohy uživatele a poskytování směrování k cíli.

Geografická navigace je aplikace pro mobilní telefon nebo tablet, která využívá GPS a mapové data k určení současné polohy uživatele a poskytování směrování k cíli.

Geografická navigace je aplikace pro mobilní telefon nebo tablet, která využívá GPS a mapové data k určení současné polohy uživatele a poskytování směrování k cíli.

RYBÁK DLOUHOOCASÝ - REKORDMAN NA DÁLKU

70 000- 90 000 km každý rok

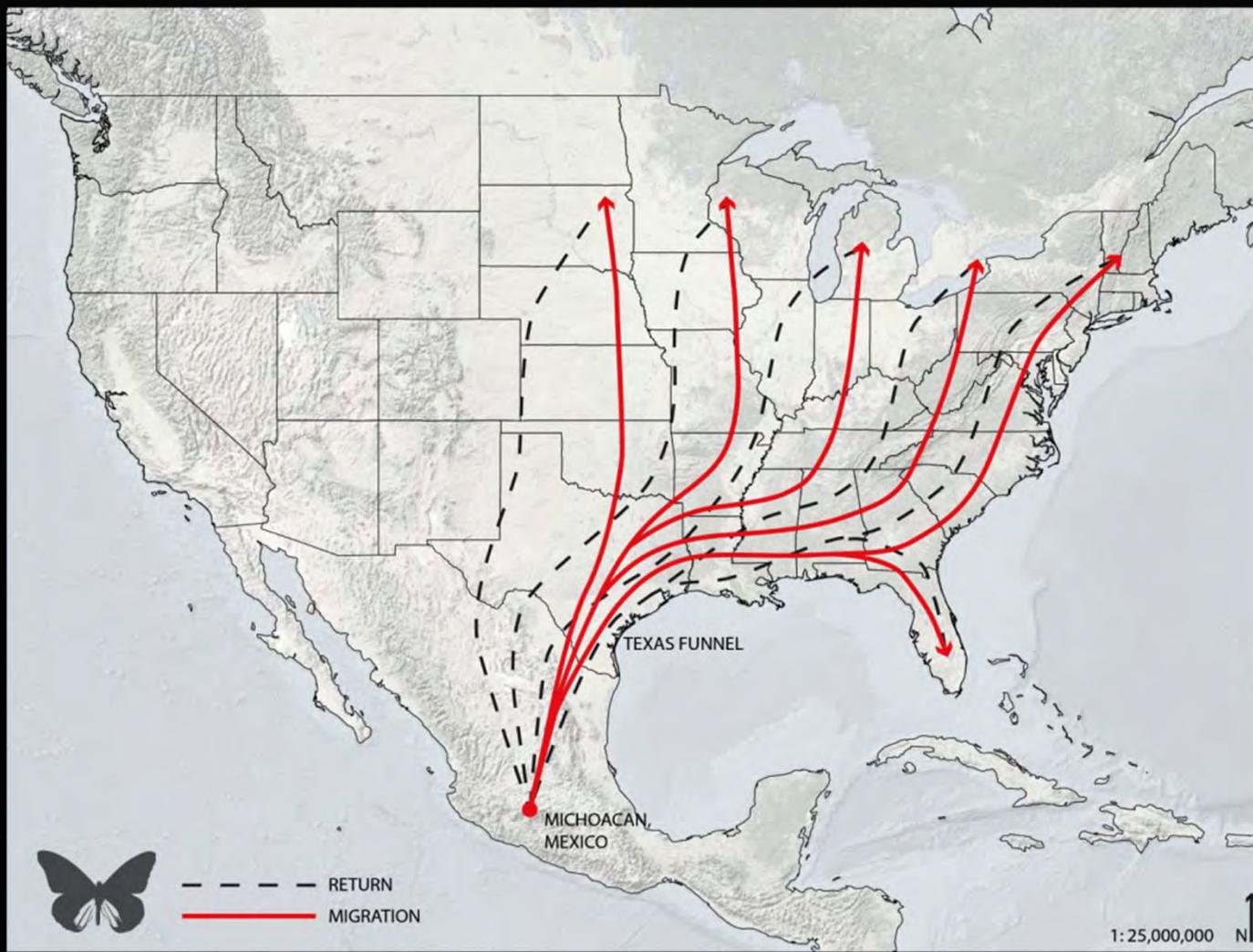
KOMPASY U PTÁKŮ

- Magnetický kompas
 - Je vyladěn na poměrně úzké rozmezí intenzity, experimentální změna mimo toto rozmezí jej může narušit
 - Registruje nikoliv polaritu (sever jih), ale inklinaci a intenzitu, proto informuje ptáka nikoliv o absolutním směru sever jih, ale o směru, „k pólu“ (nejvyšší náklon) a „k rovníku“
- Sluneční a hvězdný kompas
 - Nutná kalibrace cirkadiáním systémem
 - Často vývoj až postnatálně, na hnizdě - papežík indigový (*Passerina cyanea*)

MONARCHA STĚHOVAVÝ

- *Danaus plexippus* – 4 000 km – sluneční kompas, orientace podle rysů krajiny, hypotézy o chemických značkách a genetické paměti

NAVIGACE KARETY OBECNÉ

V roce 1996 překonala želva Adelita 14 500 km z Mexika přes celý Tichý oceán

Typicky migratorní druh, migruje na dlouhé vzdálenosti.

**Mláďata po vylíhnutí na břehu (zpravidla opouštějí hnízda v noci)
putují do moře, v případě nerovného terénu jsou schopna detektovat
světlejší oblohu nad oceánem.**

**Po vstupu do vody se pohybují kolmo ke směru pobřežních vln
(detekují nejvyšší amplitudu krouživých pohybů těla díky vlně**

Na otevřeném oceánu se pohybují podle magnetického kompasu

KARETA OBECNÁ

NAVIGACE V MENŠÍM MĚŘÍTKU

TOPOGRAFICKÁ NAVIGACE

TOPOGRAFICKÁ NAVIGACE

Taxe - přímá cesta v gradientu, např. chemickém – i u jednobuněčných živočichů

Navigace trasou či navigace k viditelným (obecně perceptibilním) cílům

Jedna dráha může sestávat i s více sekvencí tohoto typu („jdi podél plotu, až dojdeš k velkému dubu, u něj zatoč doprava a pokračuj ke kostelíku“)

- Dá se chápat jako řetězec reakcí typu S-R (behaviorismus). Lze se ji naučit relativně rychle, ale není příliš flexibilní, po ztracení jednoho článku může zcela selhat

Navigace mapou či navigace ke skrytým cílům

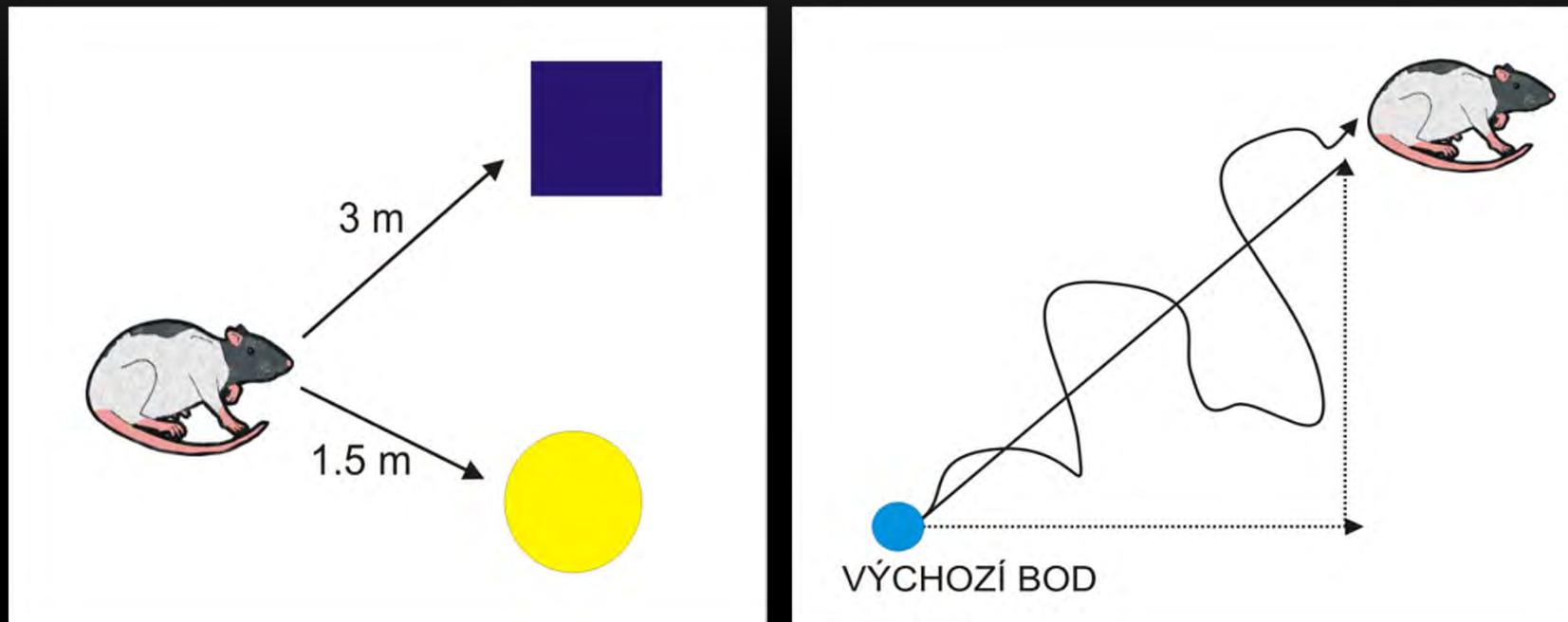
Zahrnuje tvorbu abstraktní mapy prostředí - Poloha cíle určena nepřímo, zpravidla prostorovými vztahy k jiným objektům či orientačním značkám, popř. vzhledem k výchozímu bodu cesty - Možnost tvorby nových cest, pokud je vytvořena mapa, lze se orientovat i v místech, kde subjekt nikdy nebyl

Důležitost prozkoumávání prostředí

- Typický příklad v Morrisově vodním bludišti s ponořeným ostrůvkem

	navigace TRASOU	navigace MAPOU
Prostředí	heterogení	zpravidla velmi heterogení
Cíl navigace	konečný orientační bod je cíl cesty	žádné místo není obecným cílem
Vytváření modelu	trasa se tvoří cíleným zapamatováním posloupnosti „orientačně-rozhodovacích“ bodů	mapa se vytváří vlastně na základě explorace v prostoru
Doba učení	krátká	relativně dlouhá (mapa se stále obnovuje a zpřesňuje)
Přizpůsobivost	trasy jsou „rigidní“ (při jednotlivé ztrátě „orientačně-rozhodovacího“ bodu či přítomnosti šumu nebo po „sejtí z cesty“), se stávají nepoužitelnými	mapy jsou velmi „pružné“ (při jednotlivé ztrátě orientačního bodu či přítomnosti šumu), neztrácejí svoji výpovědní hodnotu
Informační obsah	relativně malý, každá trasa obsahuje malé množství dat (trasa značí cestu od bodu k bodu)	mapy jsou jedny z nejfektivnějších zařízení pro kódování informací s vysokou informační kapacitou (mapy slouží k nalezení cesty mezi libovolnými body na mapě)
Kódování	není nezbytná znalost jakékoliv kódovací strategie	téměř vždy je nezbytná znalost kódování („značky“)
Přenositelnost	žádná, trasy jsou vždy jedinečné	mapy mezi sebou i místa na mapách mohou být navzájem porovnávána

NAVIGACE MAPOU

Alocentrická
navigace

Egocentrická
navigace

Integrace
dráhy

INTEGRACE DRÁHY

- 1873 – Ch. Darwin – dead reckoning – navigace na základě inerciálních signálů.
- Vyskytuje se u širokého spektra živočichů (mravenci, pavouci, hlodavci, primáti)
- Návrat do výchozího bodu, např. do nory.
- Izolovaně se uplatňuje zpravidla ve velmi homogenním prostředí, popř. při nemožnosti sledování orientačních bodů, např. za tmy.
- Kumuluje se při ní chyba (zejména při odhadu rotací) – korekce pomocí exteroceptivní (mapové) informace – poziční zafixování (*positional fix*) – resetování integrátoru
 - Kumulativní chyba a systematická chyba

REKORDMAN V MALÉM SVĚTĚ - POUŠTNÍ MRAVENEC

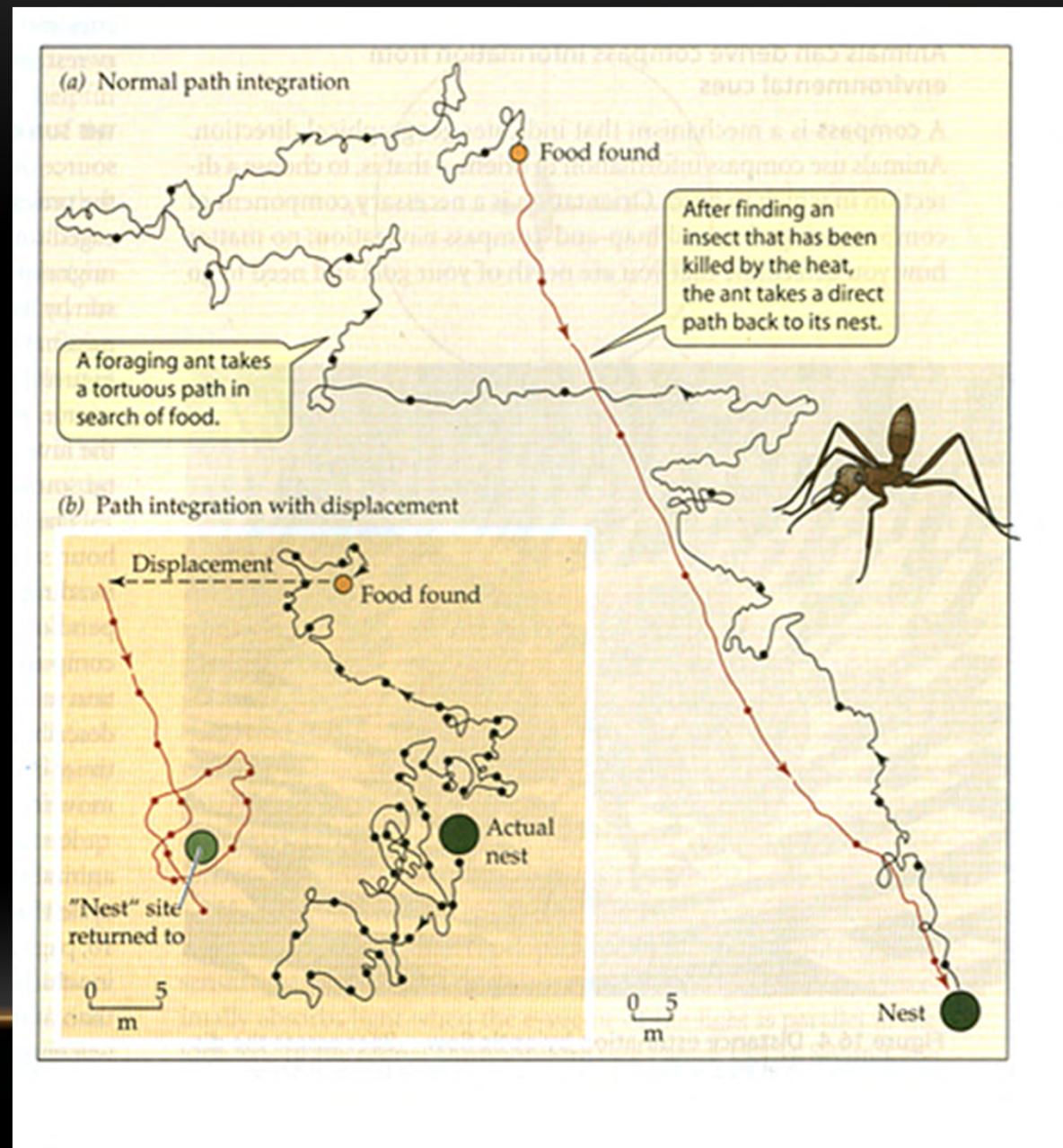
Cataglyphis fortis

Saharská poušť,
vydrží až 50 °C

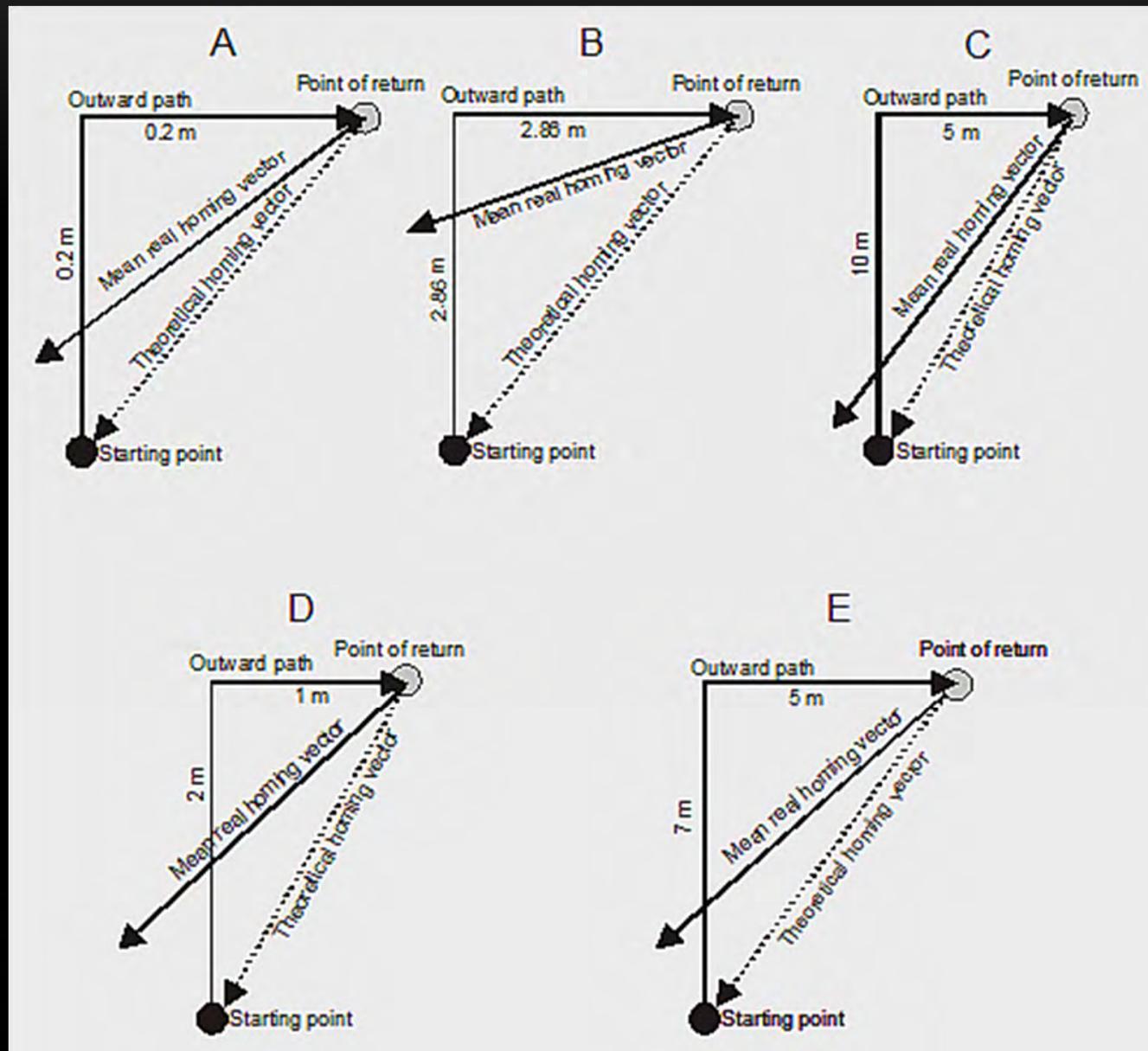
Jiné druhy tohoto
rodu - Španělsko,
Balkán

Integrace dráhy

- **Krokometr**
- **Sluneční kompas**
- **Čichová
orientace poblíž
hnízda**

INTEGRACE DRÁHY U RŮZNÝCH DRUHŮ

A - pavouk

B - včela

C - mravenec

D - křeček

E - člověk

KOGNITIVNÍ MAPA

Kognitivní mapa (z *hlediska prostorové orientace*) - Vnitřní registr nebo reprezentace (paměť) obsahující **informace o vzájemných prostorových vztazích mezi orientačními body v prostředí (blízkými i vzdálenými)** a **poloze subjektu**

Dovoluje subjektu vybrat nejkratší možnou dráhu mezi startem a cílem

V psychologii i jiné, obecnější významy

NÁLEZY PODPORUJÍCÍ KONCEPT KOGNITIVNÍCH MAP

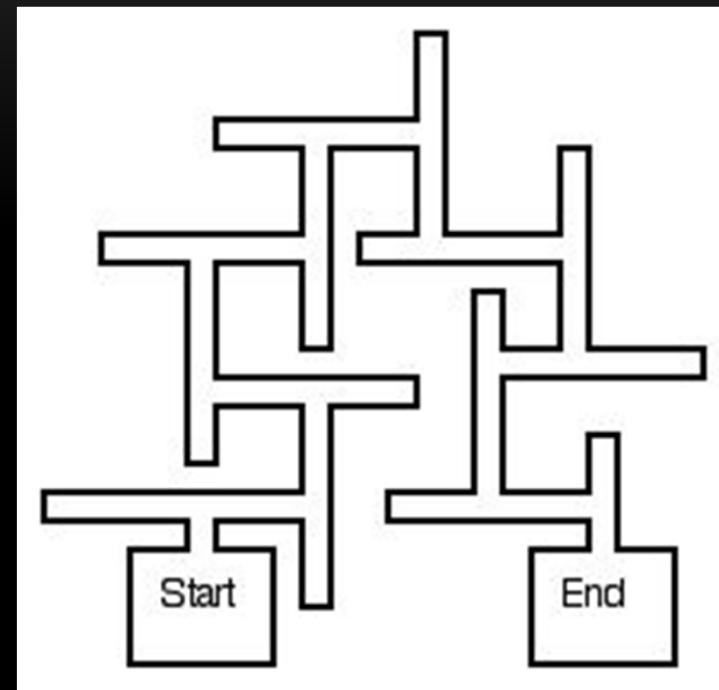
- Morrisovo vodní bludiště (*Morris, 1984*)
- Objev místových neuronů (*O'Keefe and Dostrovsky, 1971*)
- Objev neuronů směru hlavy (Taube et al.)
- Objev „grid cells“ v mediální entorinální kůře (Hafting et al., 2005)

PŘÍKLADY POKUSNÝCH BLUDIŠT

http://www.bludi.cz

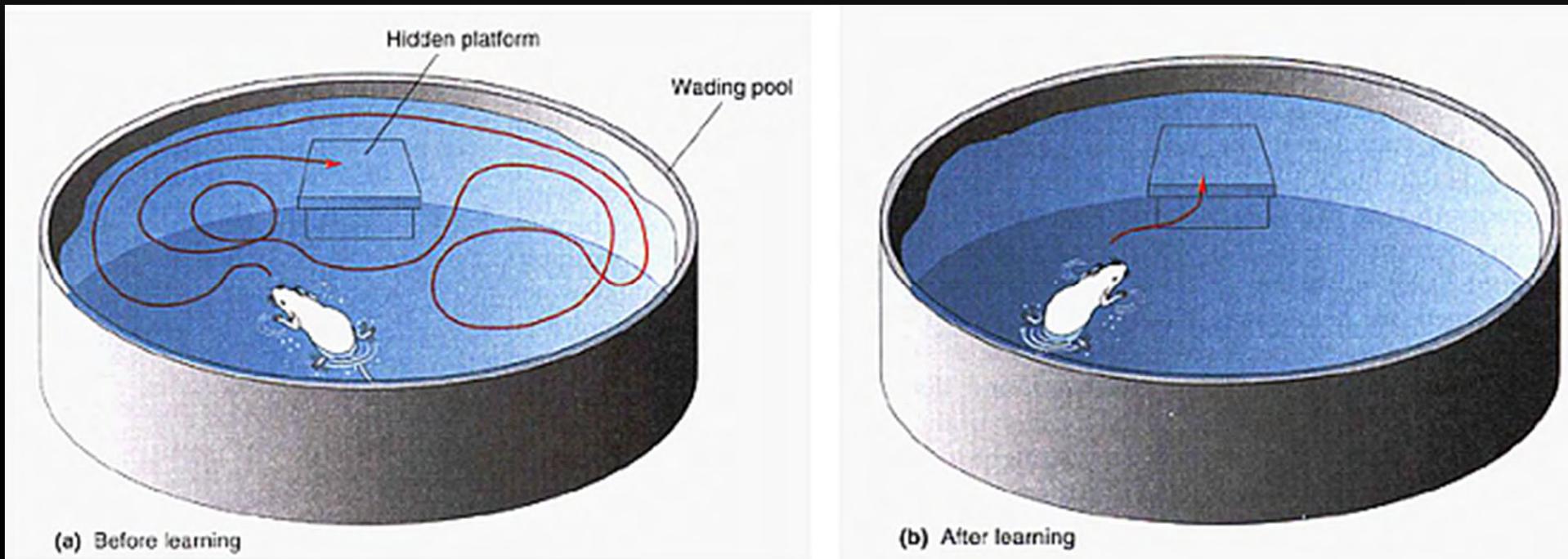
PROSTOROVÉ ÚLOHY....

- ...klasicky používané úlohy

**Historicky patrný přechod od komplexních
bludišť k jednodušším**

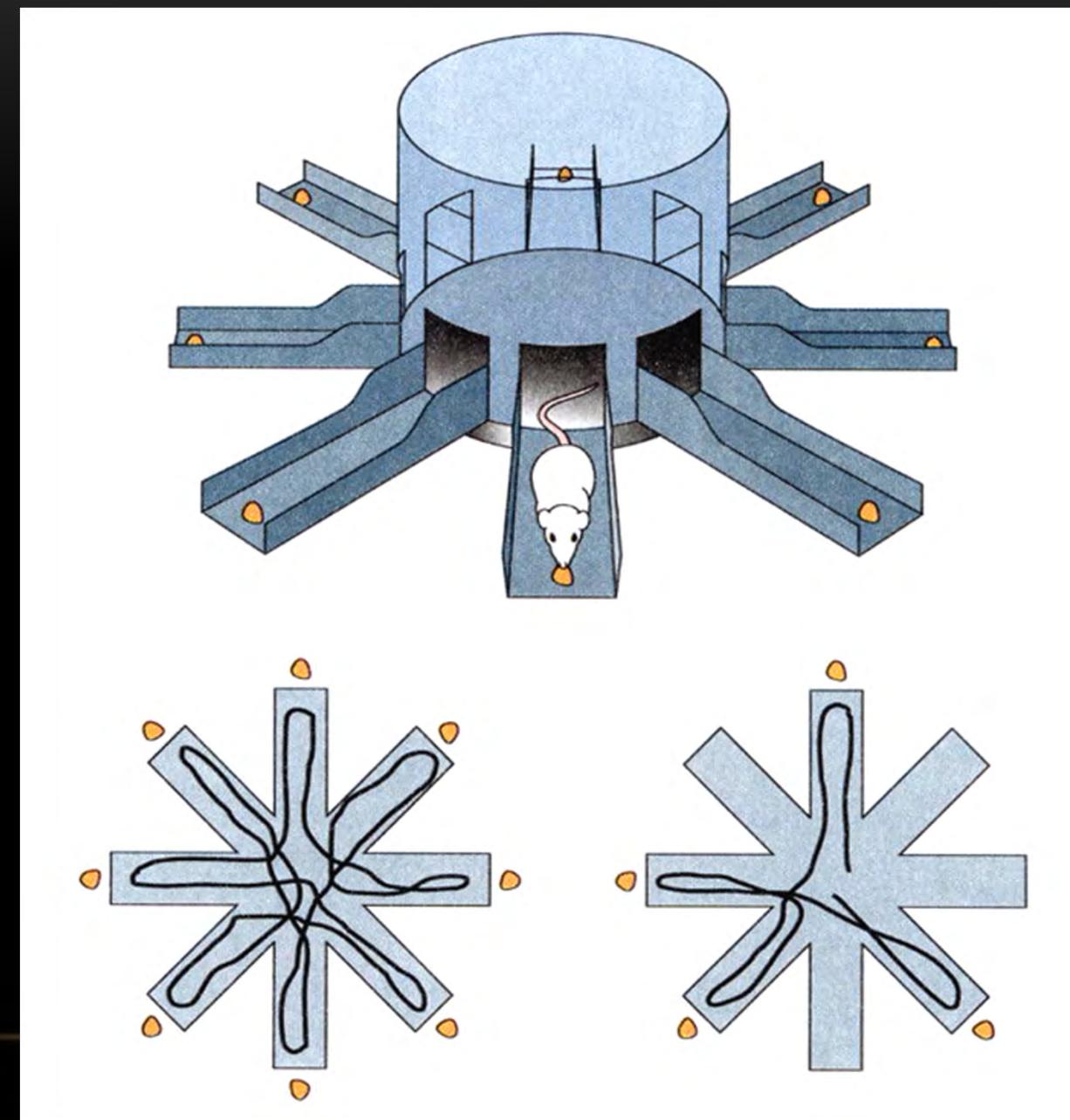
MORRISOVO VODNÍ BLUDIŠTĚ

NAVIGACE VE VODNÍM BLUDIŠTI

RADIÁLNÍ BLUDIŠTĚ

Krátkodobá paměť Dlouhodobá paměť

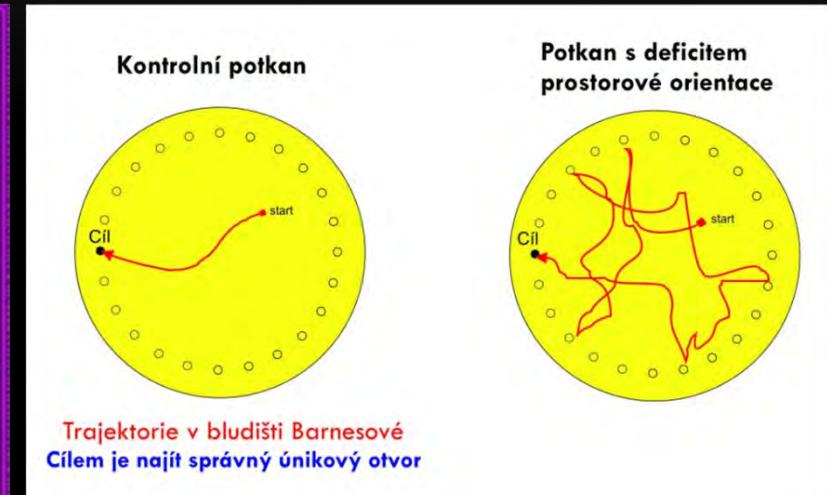
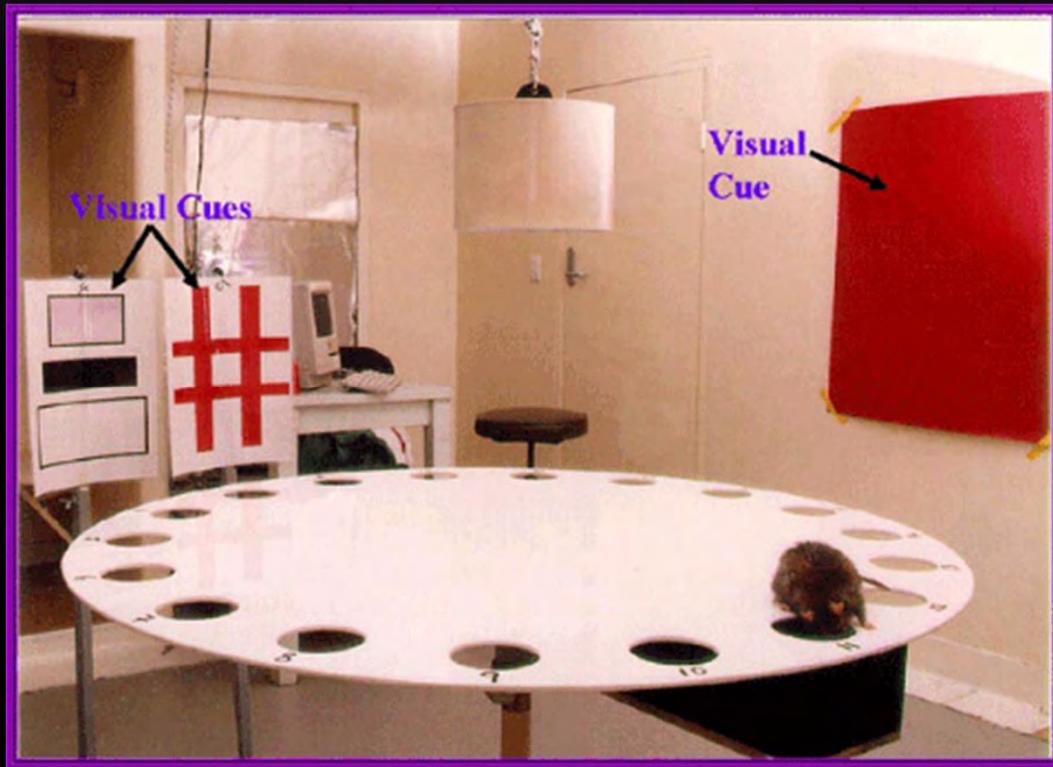
NAVIGACE V RADIÁLNÍM BLUDIŠTI

V průběhu let byla použita bludiště obsahující 3-48 ramen. Cole a Chappell-Stephenson (2003) doložili, že limit pro úspěšné pamatování se navštívených ramen leží někde mezi 24 a 32 rameny (použili maximálně 48 ramen)

BLUDIŠTĚ BARNESOVÉ

- Carol Barnes

**Suchá varianta
hledání skrytého cíle**

Menší stres

**Poprvé využito ve
studiu stárnutí**

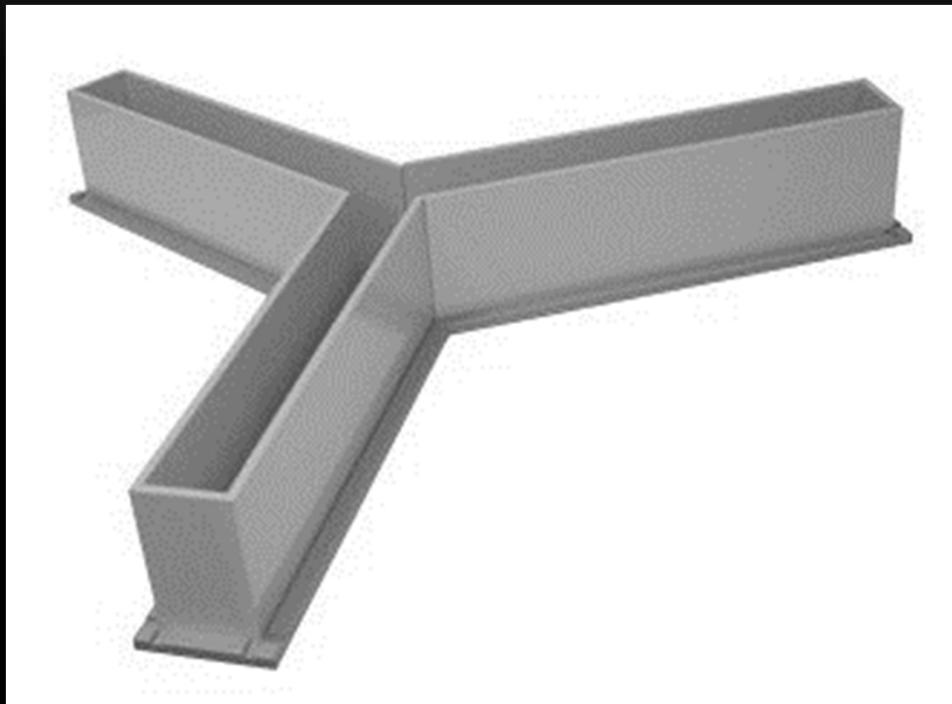
VYVÝŠENÉ KŘÍŽOVÉ BLUDIŠTĚ A KRUHOVÉ BLUDIŠTĚ

- Nikoliv prostorová navigace, ale úzkost (anxieta)

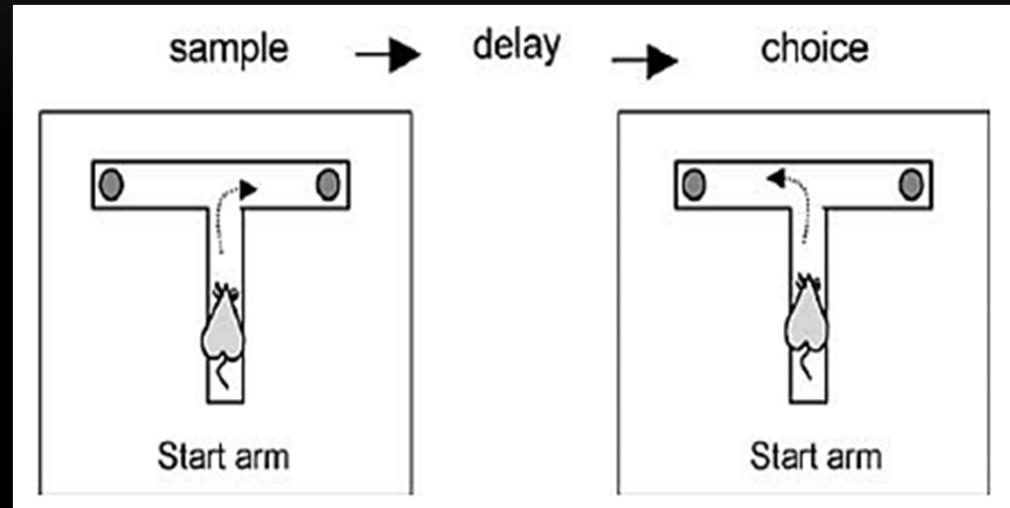
Y- A T-BLUDIŠTĚ

- Spontánní alternace

Byla popsána i u dětí - metodicky prováděna výběrem ze dvou hraček na dvou místech po stranách

Vyvíjí se kolem 1. roku věku

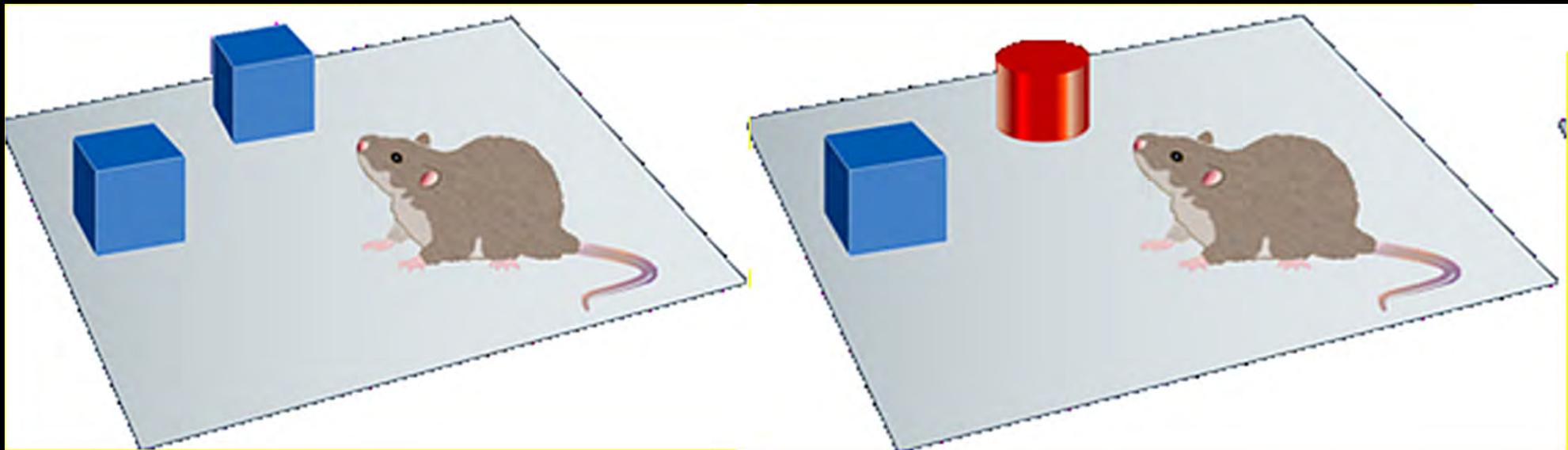
Zvláštní forma exploračního chování, v přírodě zřejmě velmi univerzální

Ukázáno u trepky *Paramecium* i lidských spermíí v „mikrobludištích“)
Dosavadní vysvětlení tohoto „jednoduchého jevu“ jsou zatím nedostatečná

Test pracovní krátkodobé paměti

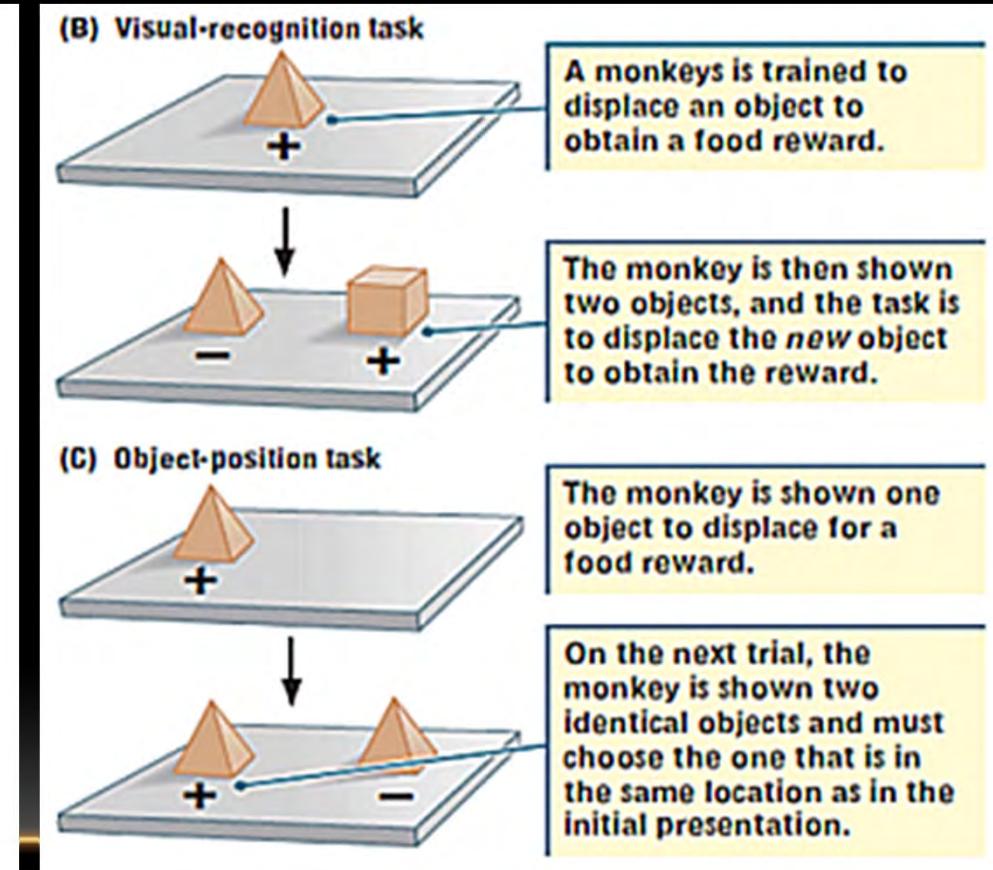
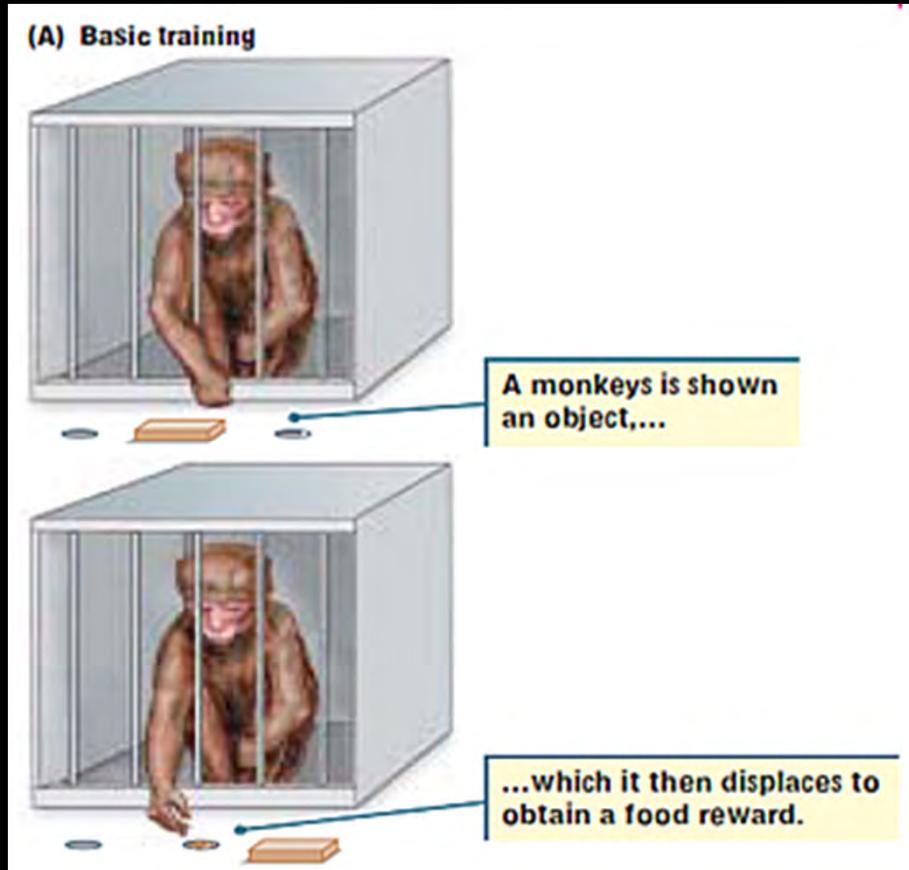
PAMĚŤ PRO OBJEKTY V PROSTŘEDÍ

- Zvíře s neporušenou objektovou pamětí se věnuje více novému objektu

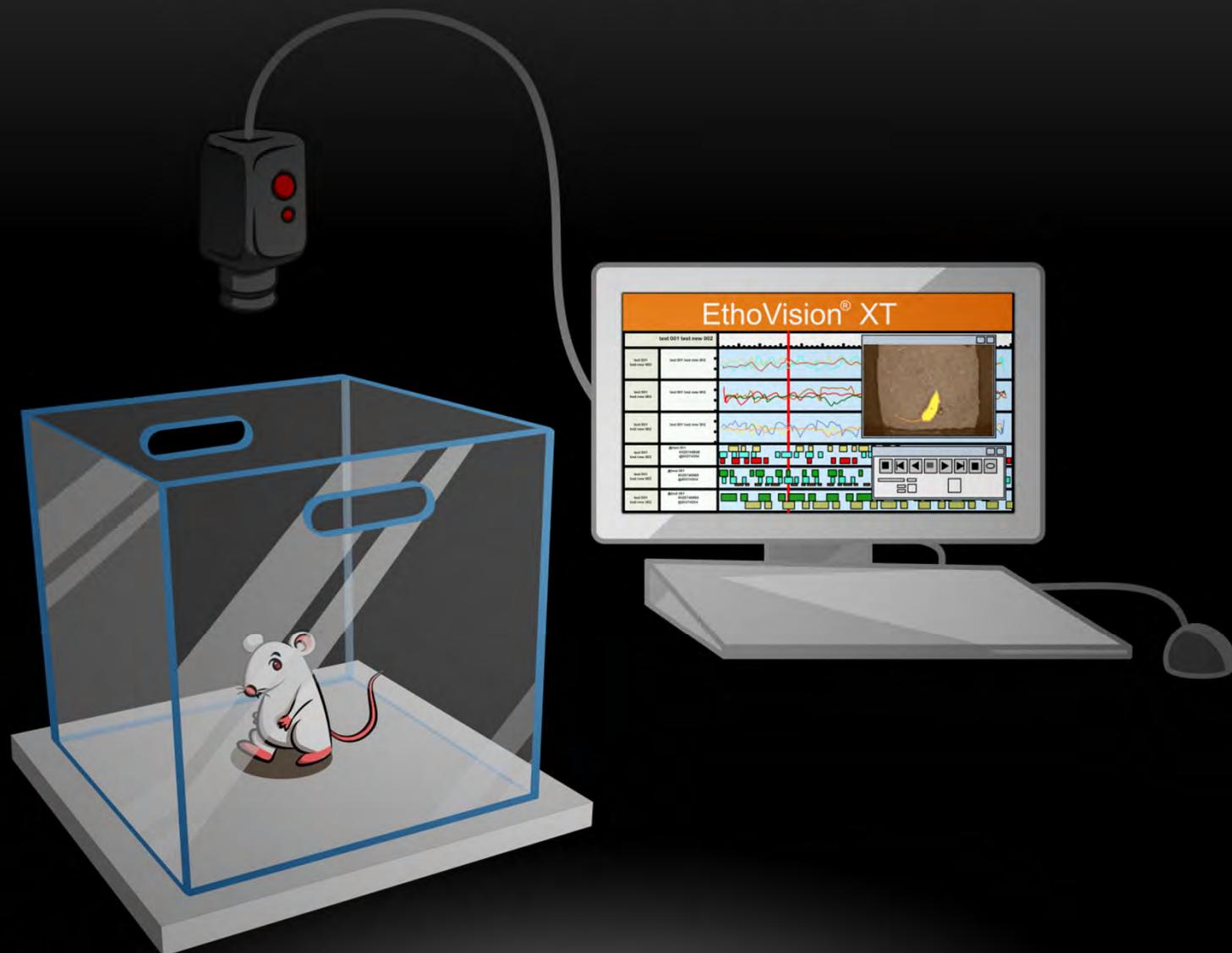

- Měřenou veličinou je doba prozkoumávání objektu, doba, kdy je zvíře v kontaktu s tímto objektem. Zvíře objekt očichává, kontaktuje, prozkoumává
- Vyčerpání serotoninu

ROZPOZNÁVÁNÍ OBJEKTU U PRIMÁTŮ

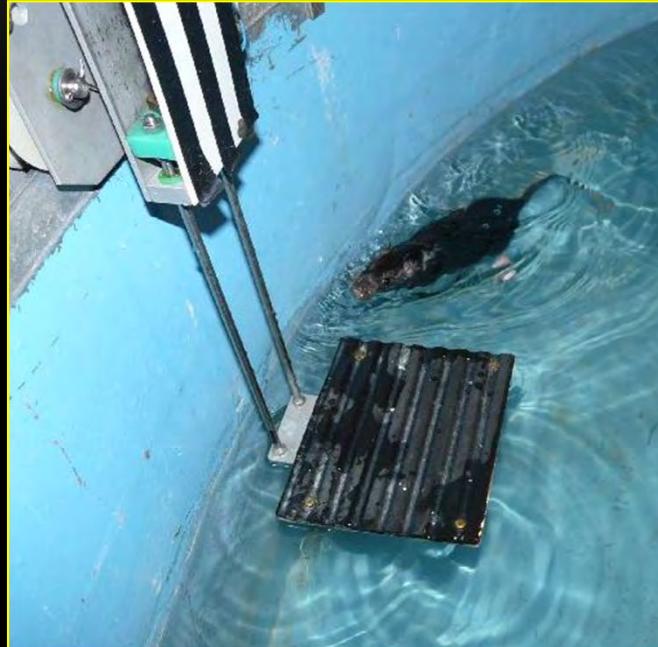

TEST OTEVŘENÉHO POLE

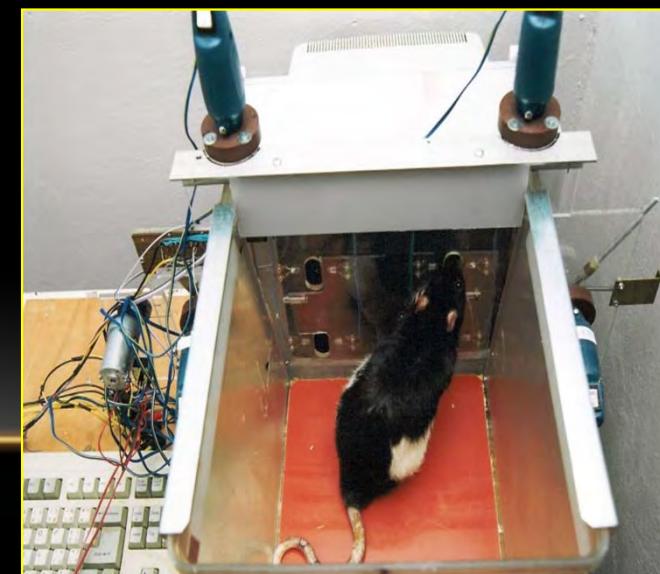
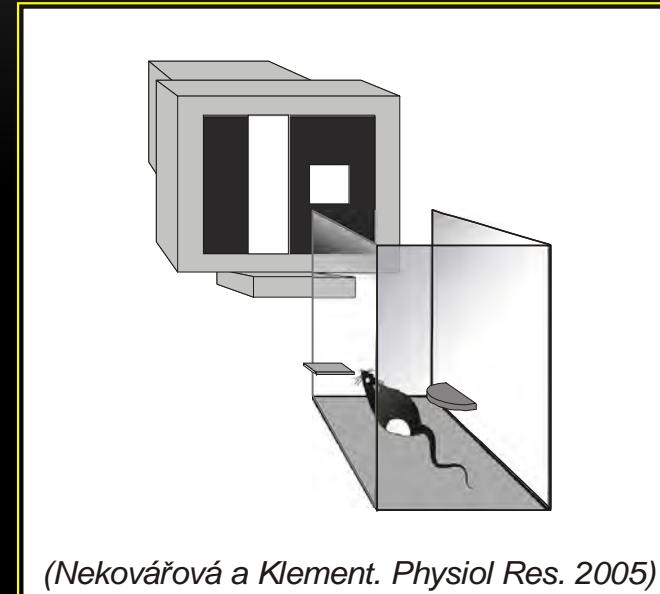
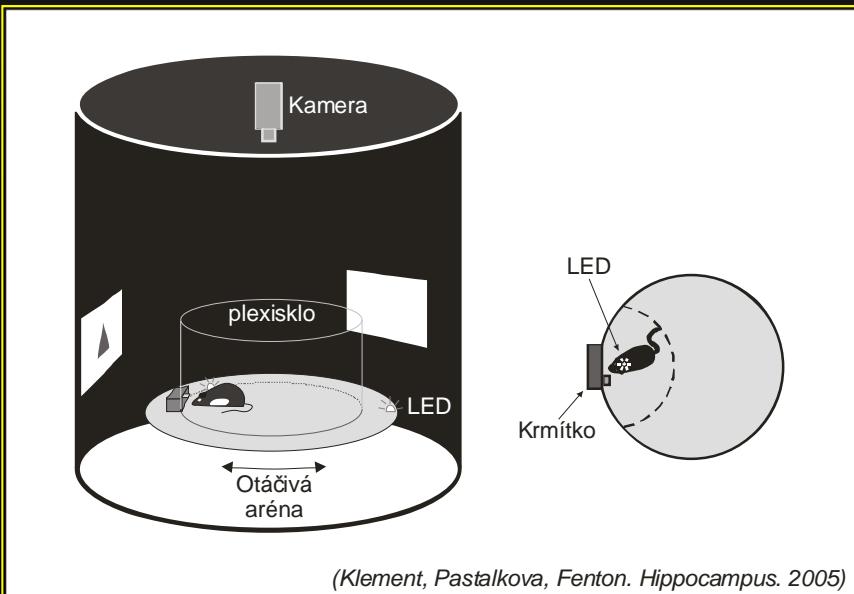
Spontánní chování, lokomoce – horizontální pohyb, vertikální pohyby (panáčkování) - Úzkostnost – měřena procentem času stráveného v centru arény, kde se potkani spíše bojí

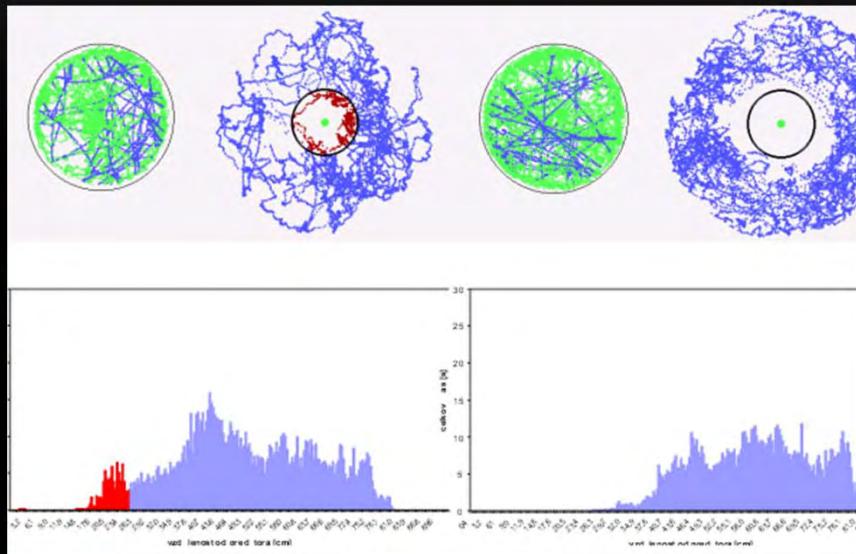
POHYBLIVÝ CÍL VE VODNÍM BLUDIŠTI

- **Úloha vyvinuta v naší Laboratoři neurofyziologie paměti -**
Viditelný ostrůvek rotuje po periférii bazénku a úkolem potkana je plavat co nejpřímější trajektorií k němu – potkan je vypouštěn z opačné strany bazénu
Predikce pohybu studována u různých druhů, **u hlodavců novinka**

ROZPOZNÁNÍ VLASTNÍ POZICE A POZICE A POHYBU OBJEKTŮ

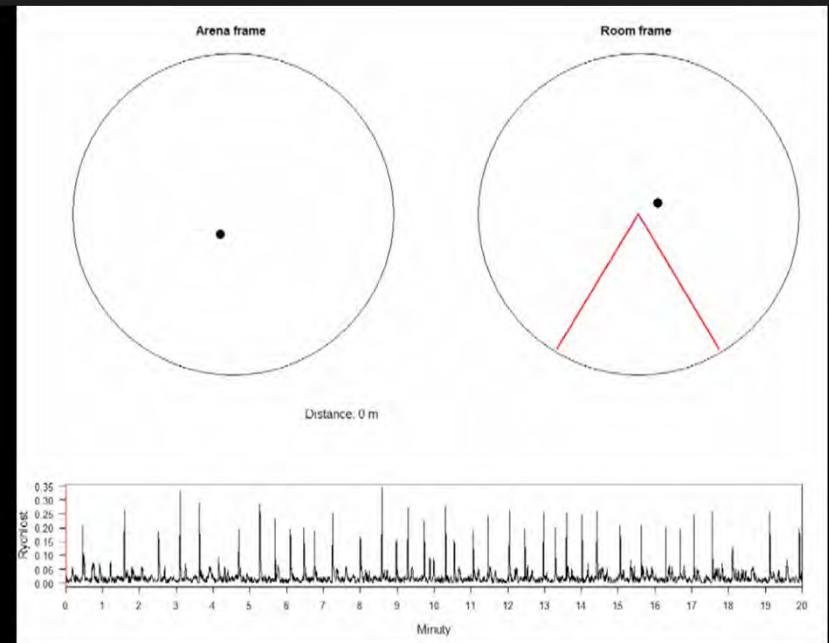

ENEMY AVOIDANCE

Hipokampus, přední cingulum

Objektové buňky v LEC

AKTIVNÍ VYHÝBÁNÍ SE MÍSTU

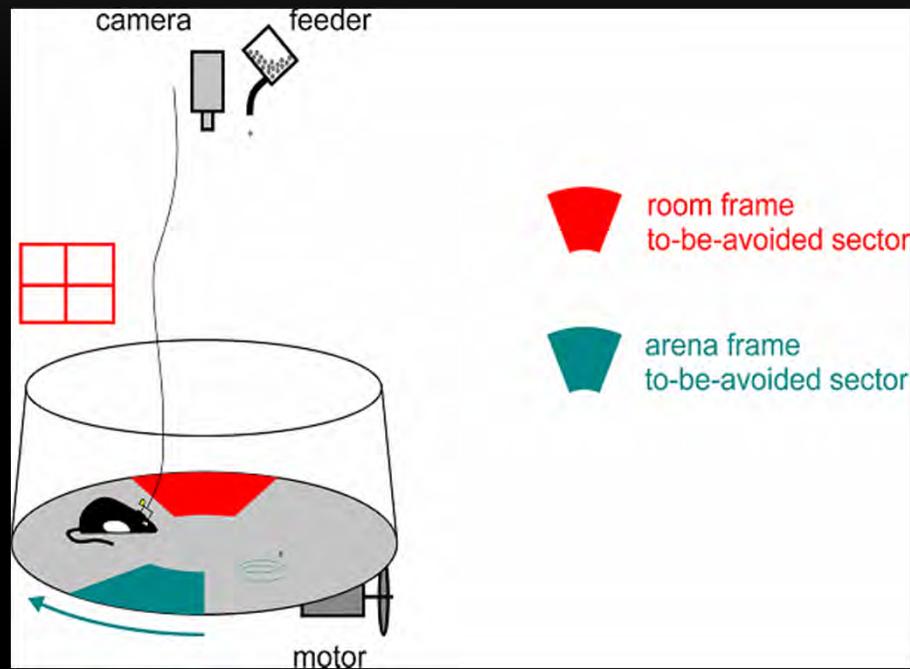
Potkan má za úkol se vyhýbat na rotující aréně stabilnímu sektoru definovanému v souřadnicích mítnosti

Zvířata musejí **rozlišit mezi orientačními body na aréně a v mítnosti a vybrat souřadnicový rámec mítnosti jako relevantní pro navigaci**

Kromě alotetické navigace vyžaduje AAPA tzv. „**kognitivní koordinaci**“

Úloha je citlivá i k jednostranné inaktivaci hipokampu (větší nárok na integritu hipokampu)

zapůjčeno A.A. Fentonem, SUNY - N.Y.

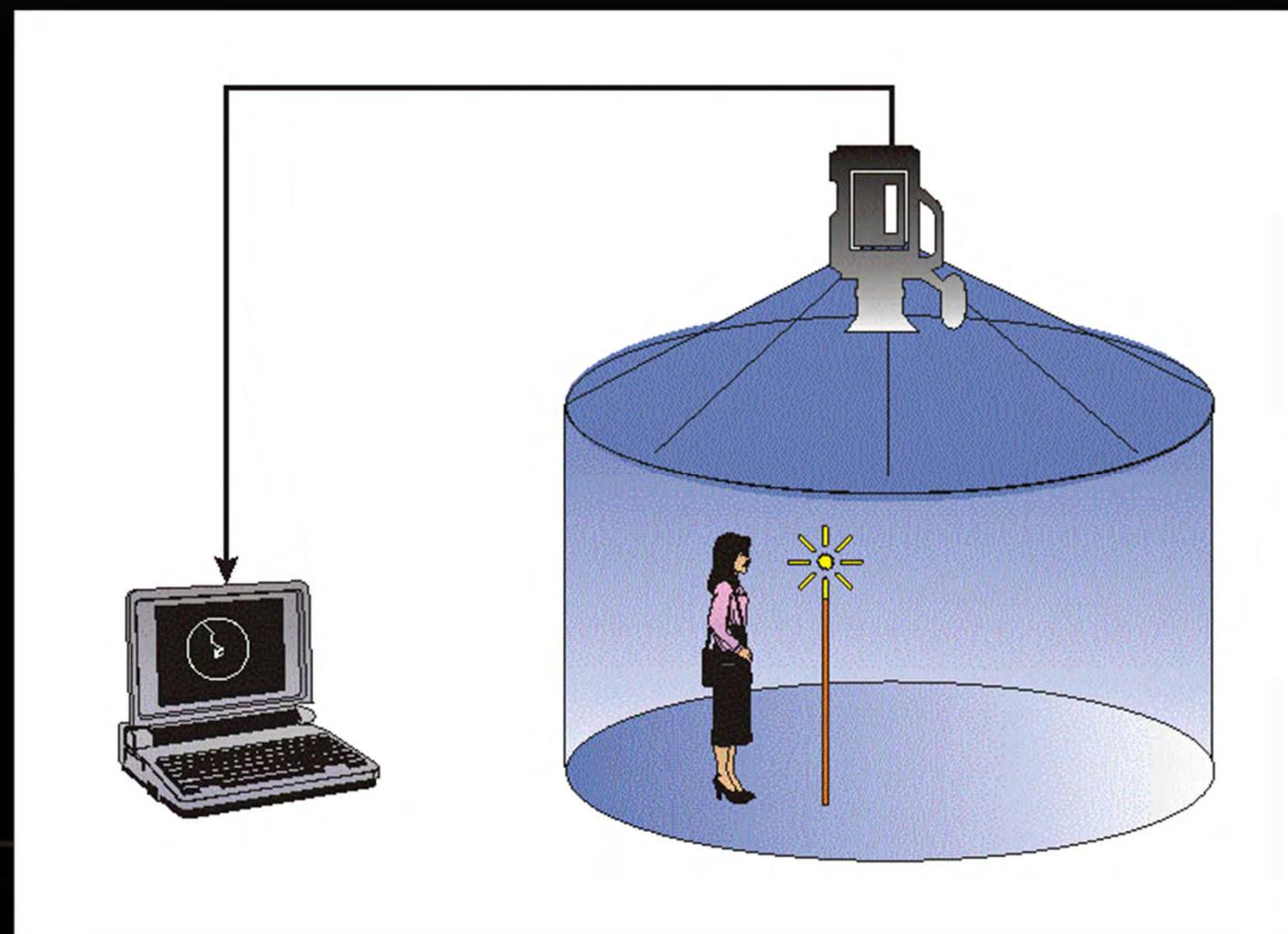

Potkan je trénován vyhýbat se místu stabilnímu v
místnosti a zároveň místu na rotující aréně.

DYNAMIC GROUPING – populace place cells přepínají
mezi oběma rámci

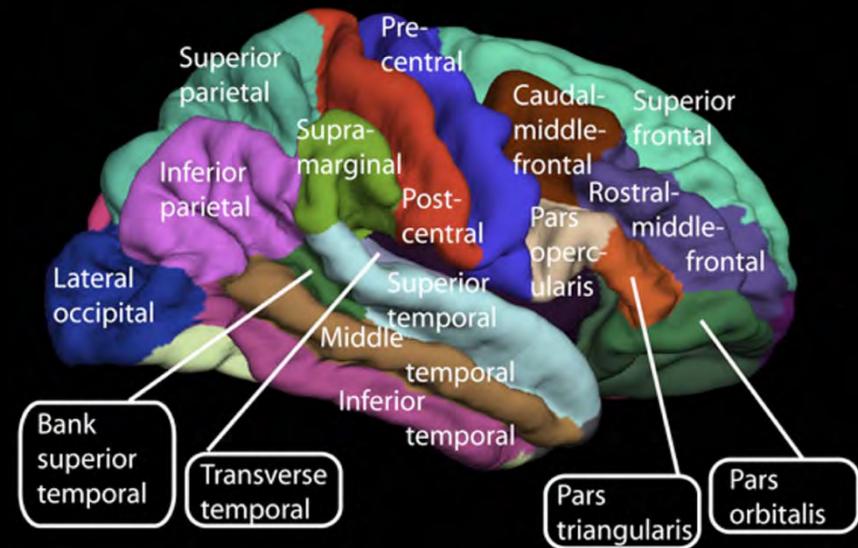
ARÉNA Z MODRÉHO SAMETU

- Zařízení pro testování prostorové paměti lidských subjektů

A CO MOZEK?

LIDSKÝ MOZEK

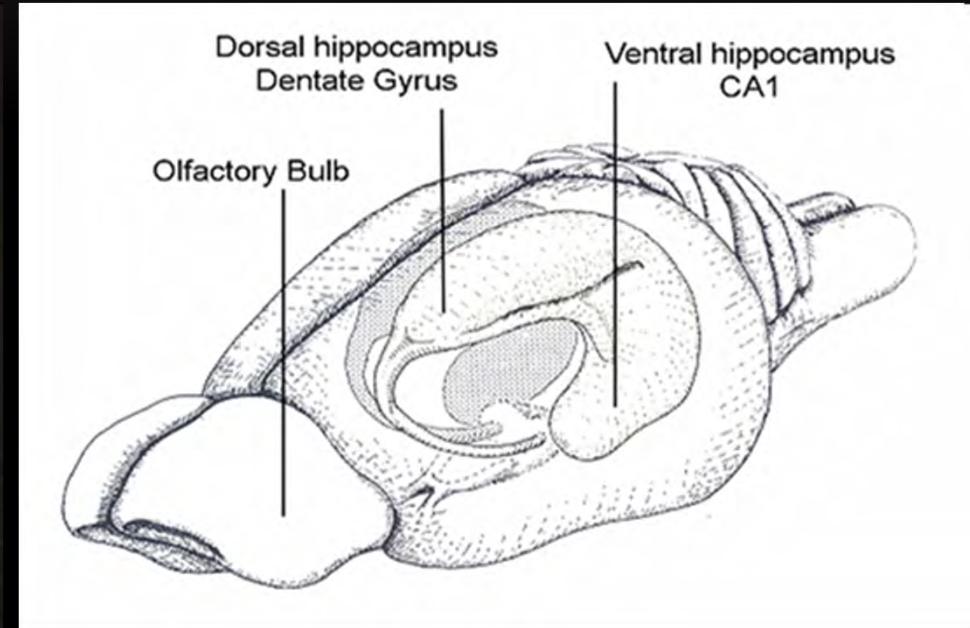
1300-1400 g, tedy 2 % lidské váhy

50-150 miliard (10^{11}) nervových buněk

Výrazná gyrafikace mozkové kůry a mozečku – mozkové závity

Mozková tkáň spotřebuje velké množství okysličené krve, asi 15-20 %

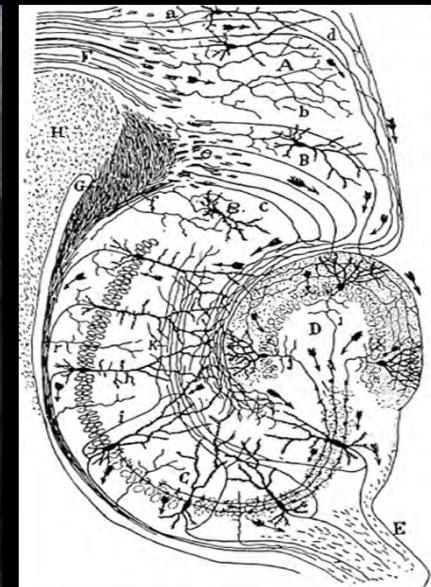
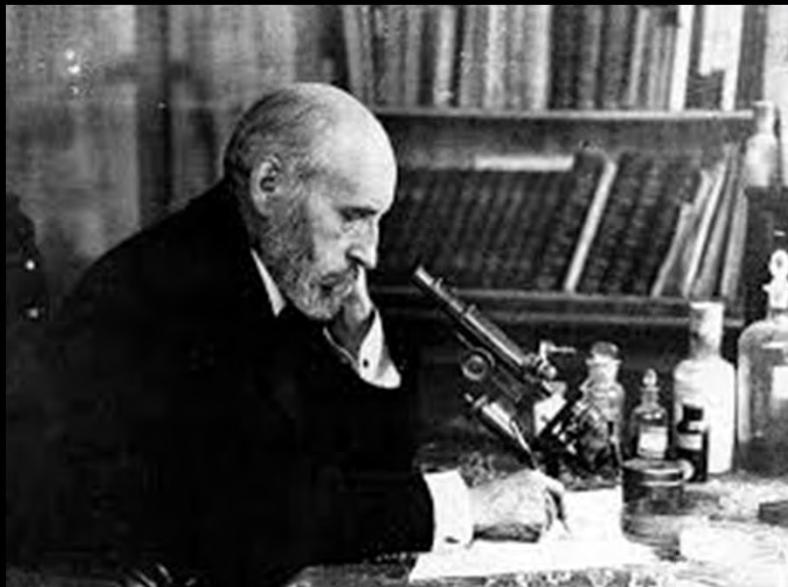
MOZEK POTKANA

**Strukturně jednodušší
Nepřítomnost rýhování hemisfér koncového mozku, mozeček rýhován je
Poměrně značnou část potkaního mozku zabírají hipokampus a čichové laloky**

Strukturně je mozek člověka mnohem složitější, ale základní biochemické a molekulární pochody jsou obdobné.

RAMÓN Y CAJAL

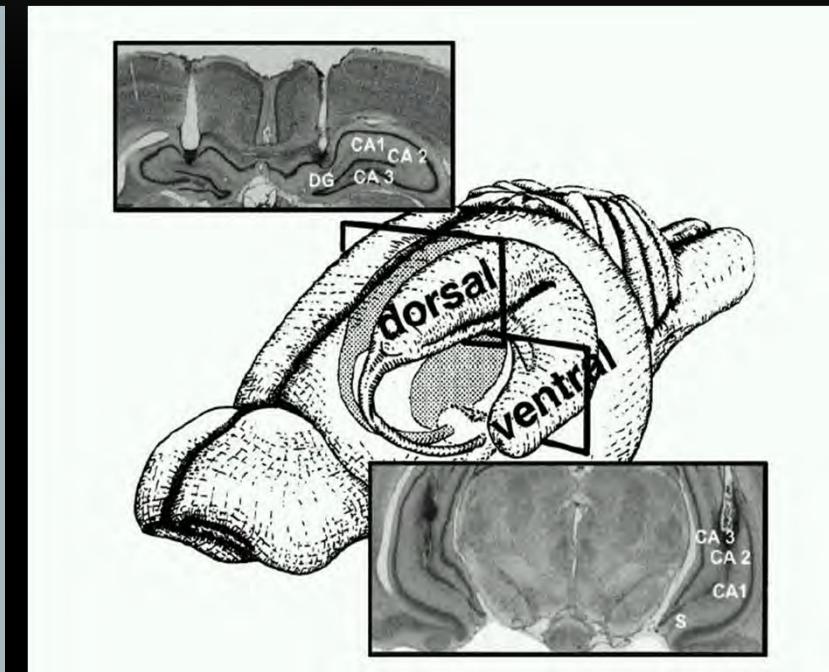

Santiago Ramon y Cajal

Použil metodu barvení neuronů stříbrem, kterou vypracoval Camillo Golgi. Na rozdíl od něj však správně určil, že mozek se skládá ze sítě nervových buněk spojeným synapsemi (*syn-, hapein* - termín zavedl Sherrington, 1897).

Camillo Golgi naproti tomu navrhoval, že NS je tvořen systémem vzájemně propojených trubic.

HIPPOKAMPUS

- Hipokampus je evolučně stará mozková kůra, tzv. archikortex
- Součástí spánkového laloku, tzv. limbický systém, tzv. Papezův okruh
- Různé funkce: **prostor**, paměť, potlačení nežádoucích odpovědí, flexibilita

SOSEJTE! ☺

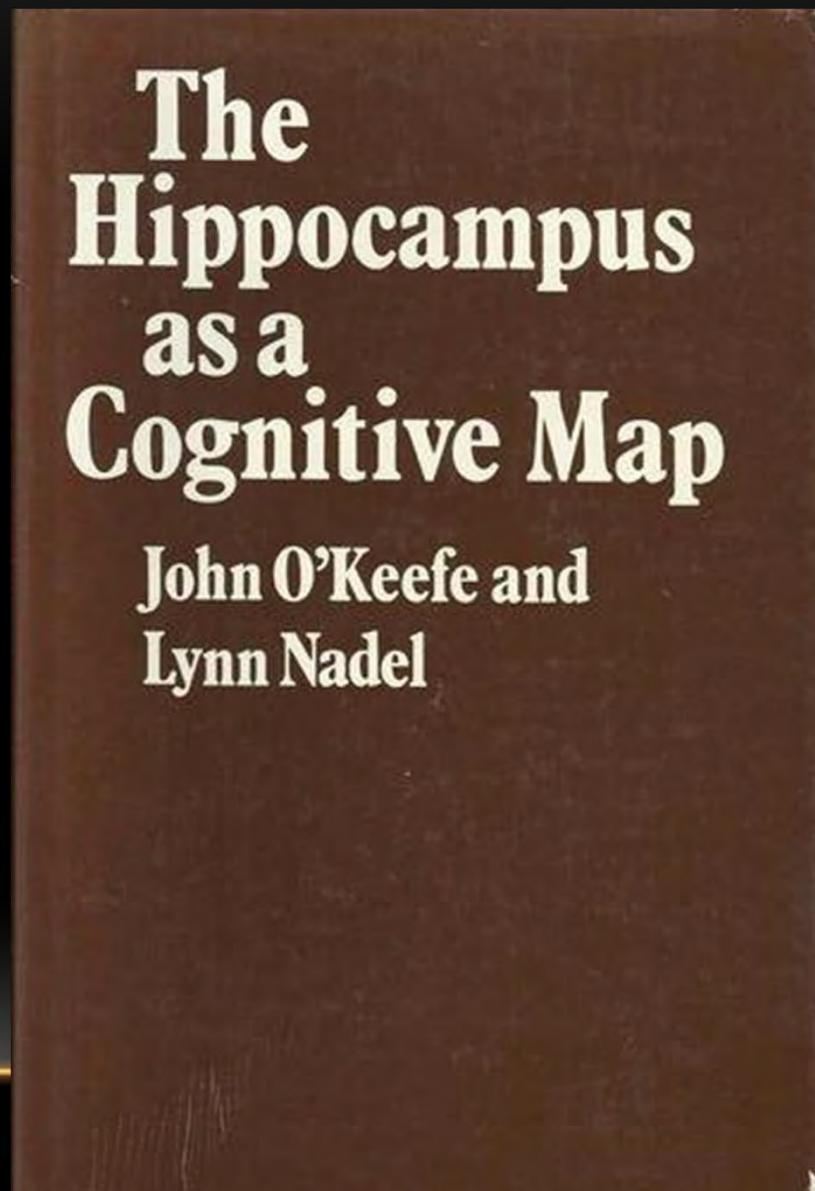
cognitivemap.net

The Hippocampus as a Cognitive Map

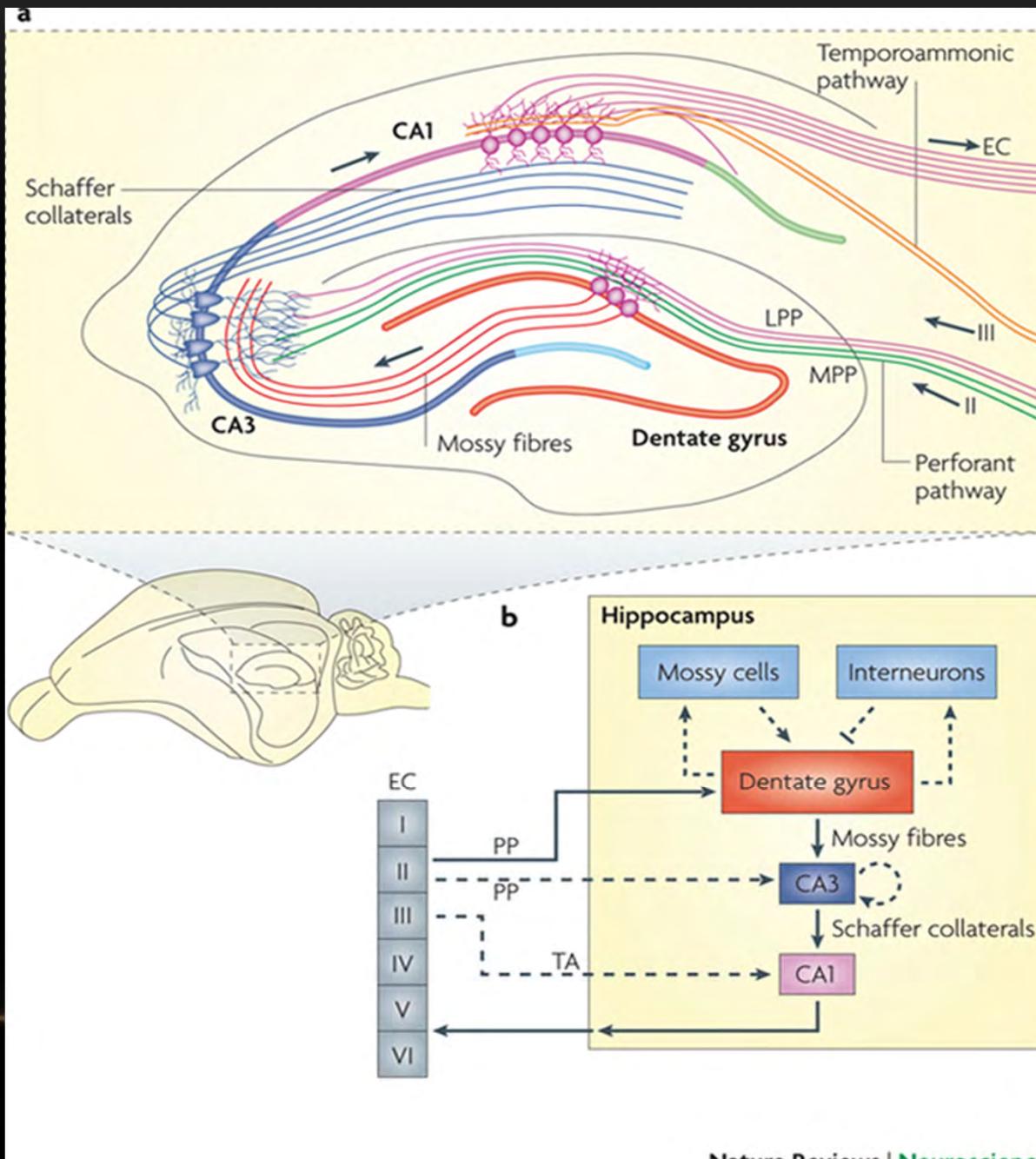
"The Hippocampus as a Cognitive Map" by John O'Keefe and Lynn Nadel. They have kindly removed the copyright from OUP and are now making the full content publicly available.

Download:

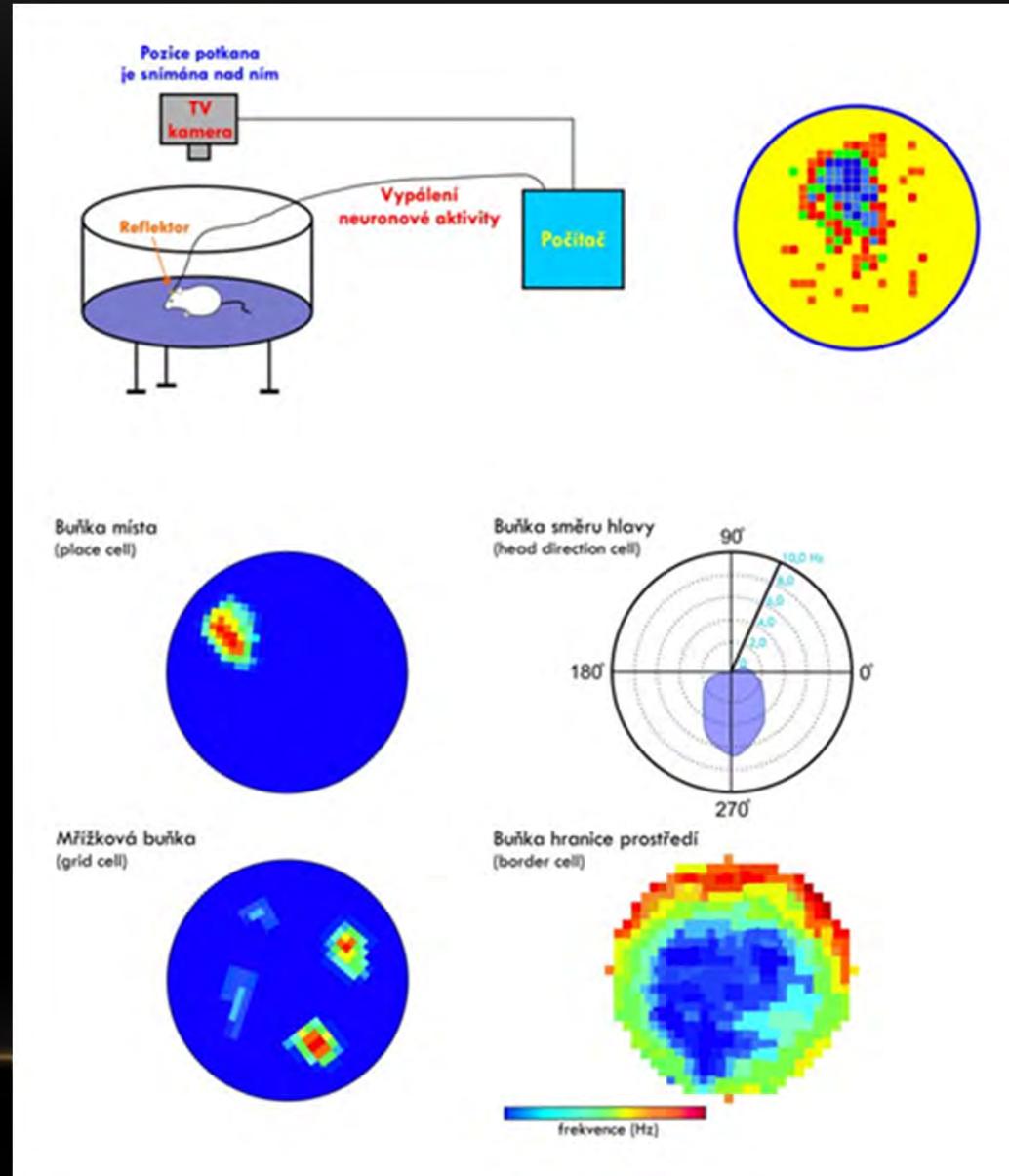
- complete content (pdf format, ~4MB);
- individual chapters (pdf format, 20 files, max size ~1MB);
- archive file containing individual chapters (zip format, ~5MB).

TRISYNAPTICKÁ SMYČKA

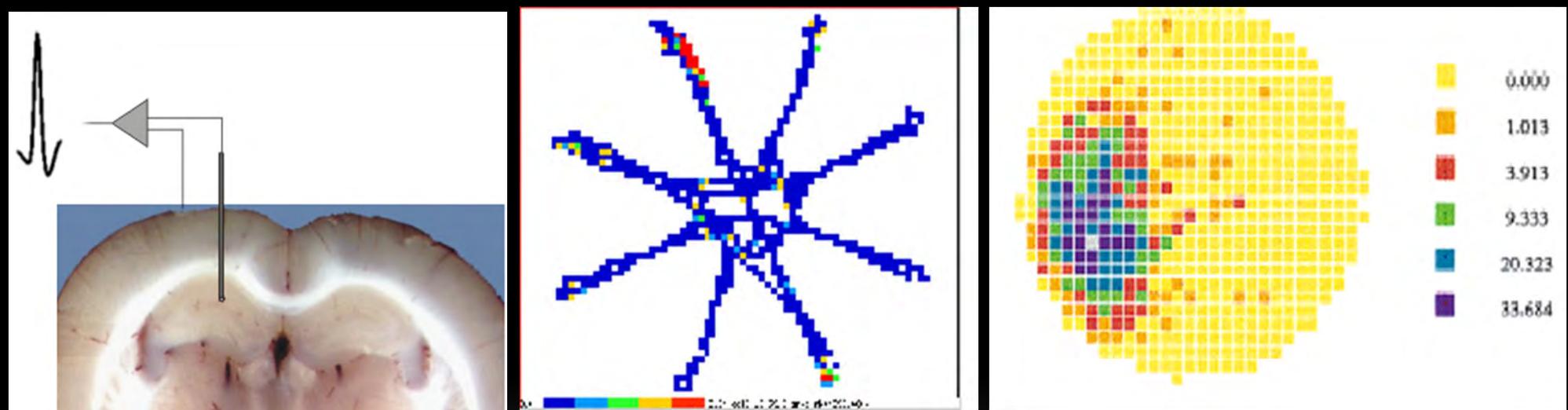

PROSTOROVĚ SELEKTIVNÍ BUŇKY

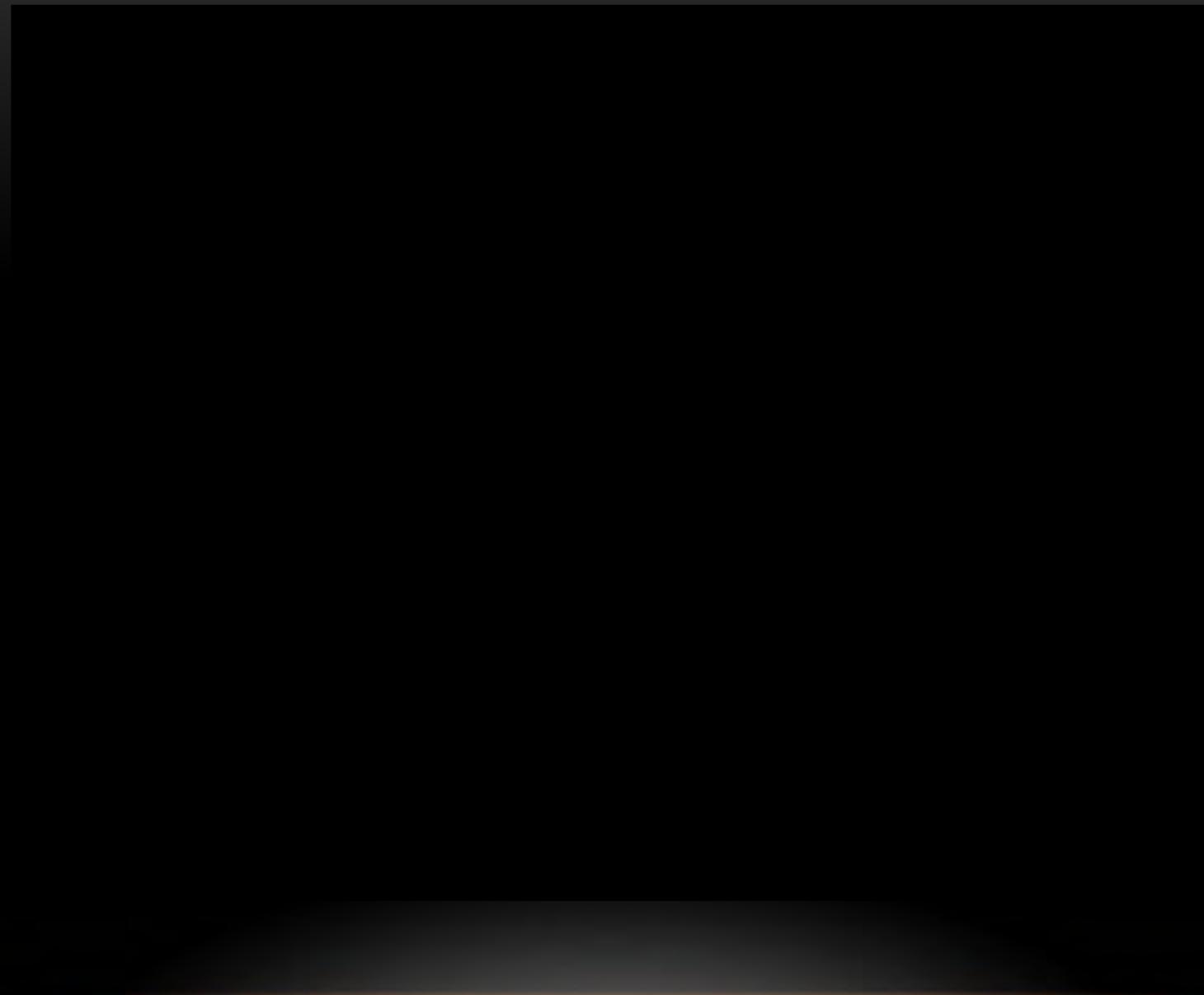

BUŇKY MÍSTA

- Pyramidové neurony v CA1 a CA3 oblastech hipokampu
(O'Keefe and Dostrovsky, 1971)
- Nahrávány *in vivo* extracelulárně - vykazují prostorově specifickou aktivitu

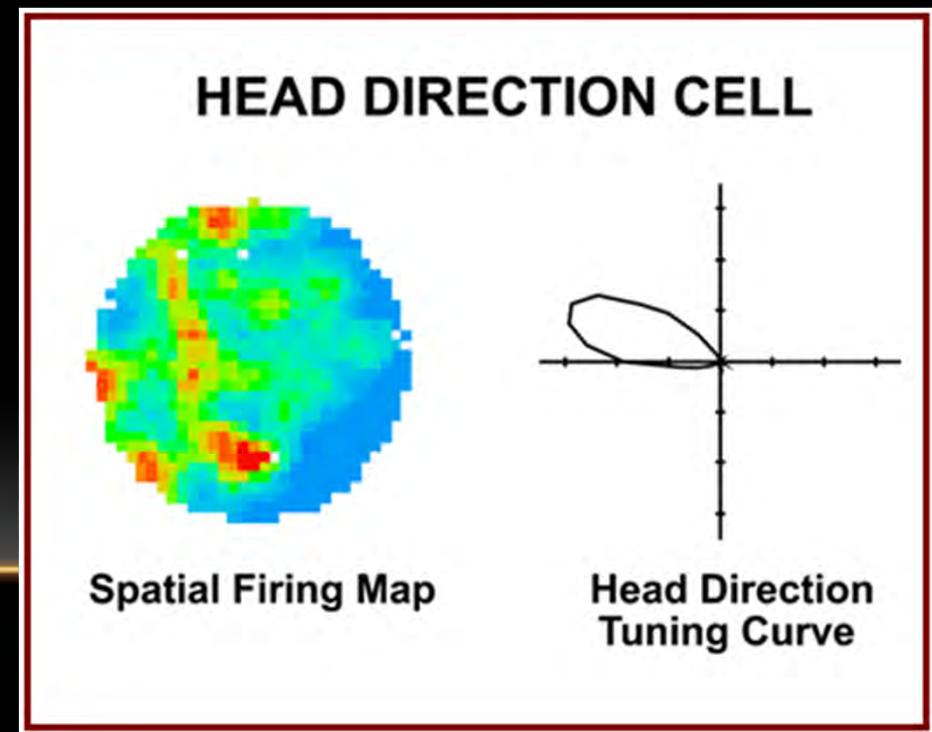

Nobelova cena za Fyziologii a medicínu 2014!!!

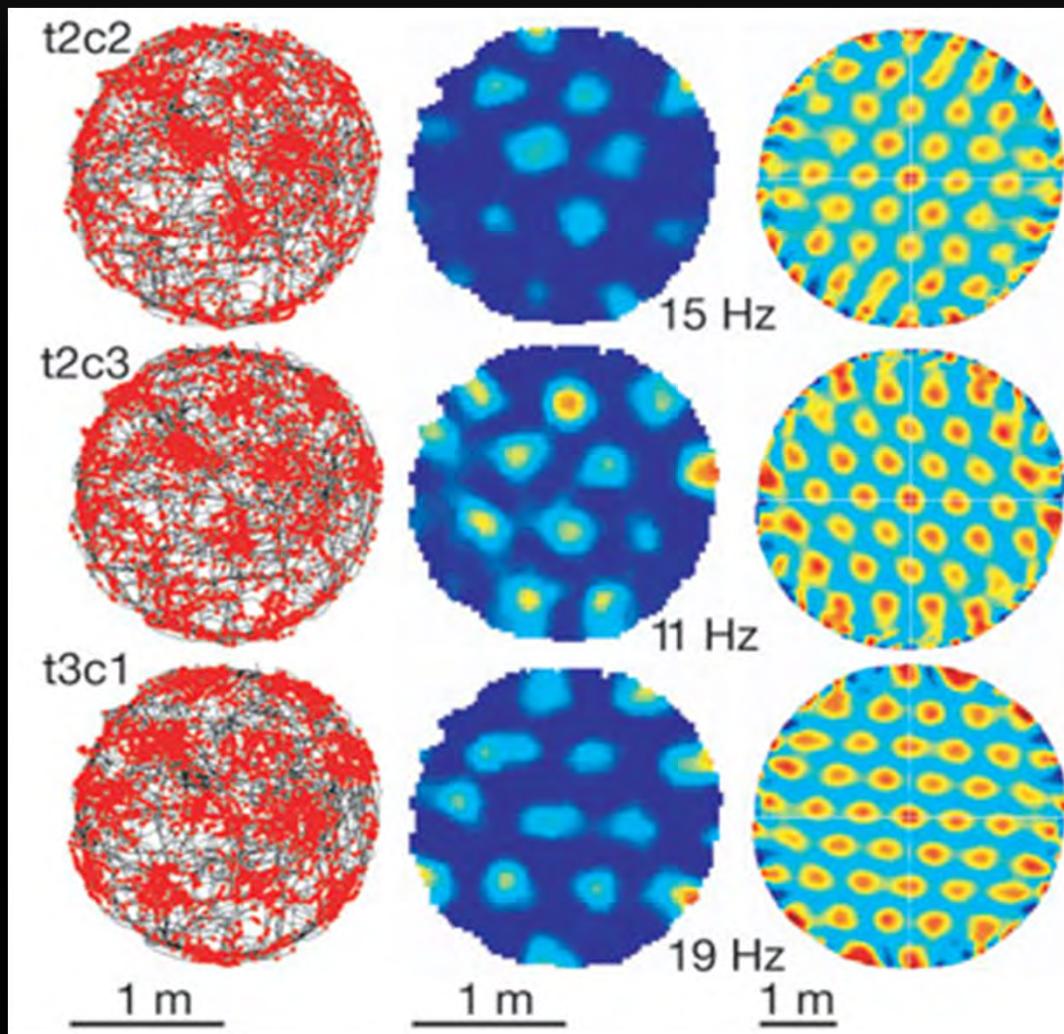

BUŇKY SMĚRU HLAVY

- Neurony směru hlavy (*head direction cells*)
- postsubikulum, anteriorní thalamus atd. - **vykazují směrově závislou aktivitu** - funkčně spřaženy s *place cells* v hipokampu (Yoganarasimha and Knierim, 2004)
 - Avšak jejich aktivita nezávisí na poloze zvířete, pouze na tom, kterým směrem se dívá....

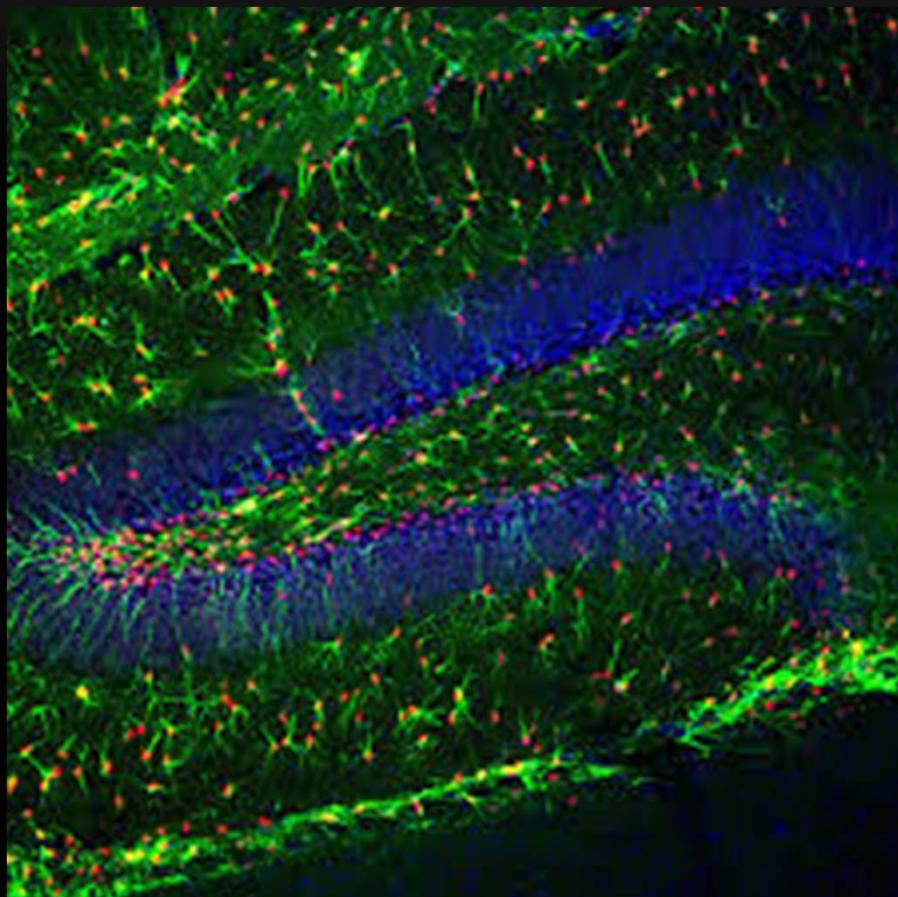
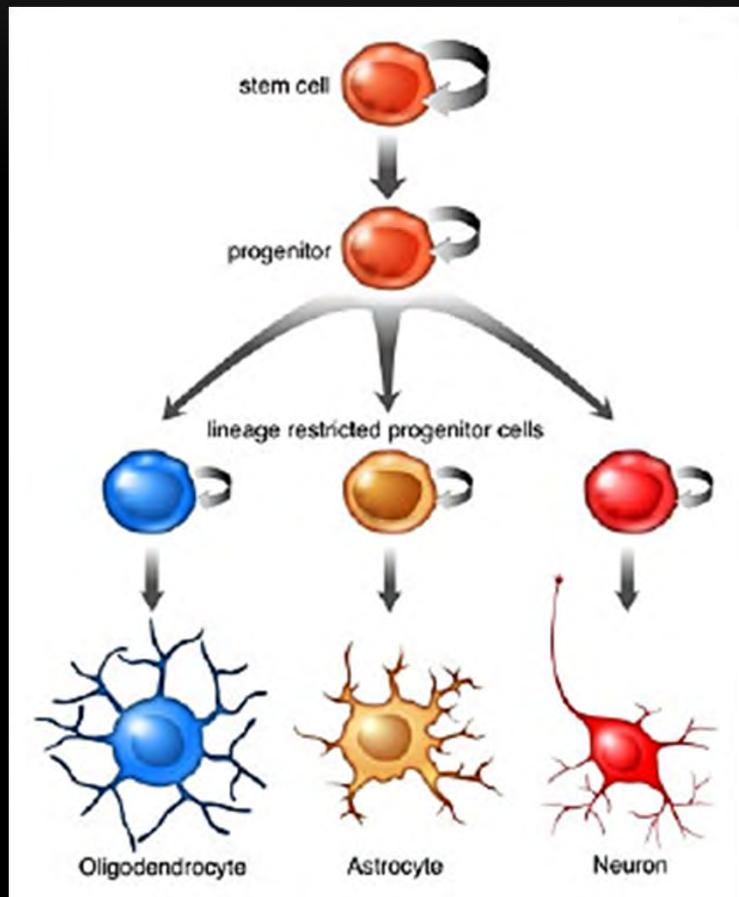
MŘÍŽKOVÉ BUŇKY

- **Grid cells** - nalezeny v mediální entorinální kůře (spojení s hipokampem)
- Tyto neurony „pálí“ v místech tvořících „sít“ po celém prostředí, nikoliv ortogonální, (60 a 120 stupňů)
- **Grid cells generují vzruchy i v prostředí bez viditelných orientačních bodů**
- Nalezeny také buňky, které mají vlastnosti *grid cells* a zároveň směrovou aktivitu (jako neurony směru hlavy).

Nobelova cena za Fyziologii a medicínu 2014!!!

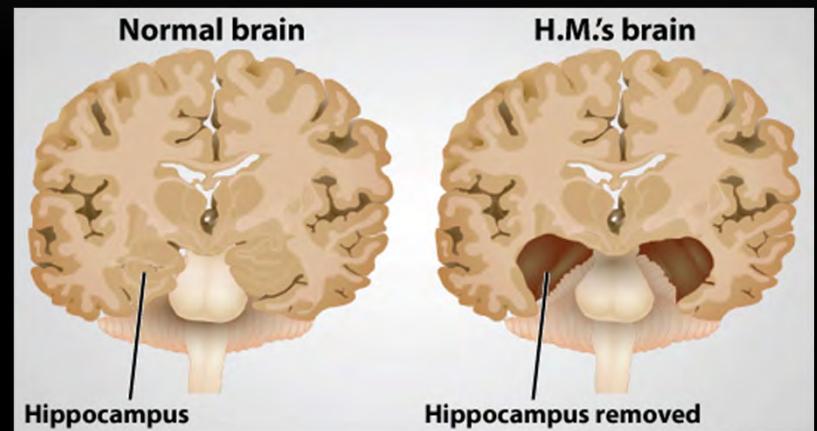
NOVÉ NEURONY V DOSPĚLOSTI?

- Badatel Altman, 60. léta, 2 hlavní neurogenní niky (oblasti)
- *Gyrus dentatus* v hipokampu, výstelka mozkových komor -> čichový lalok
- Různé hypotézy o jejich funkcí – dodnes kontroverzní

HIPOKAMPUS A DEKLARATIVNÍ PAMĚŤ

- Typický případ pacienta Henry Molaisona
- 1953, Scoville a Milnerová; Chirurgické odstranění středního spánkového laloku (např. z terapeutických důvodů při epilepsii) vede k neschopnosti zapamatovat si nová fakta a události (anterográdní amnézie), zatímco paměť pro velmi vzdálené vzpomínky zůstane zachována (částečně gradovaná retrográdní amnézie)
- Miniodbočka –práce (2007) ukázala, že pacienti bez hipokampu jsou nejen neschopni si zapamatovat nové věci, ale také poškozena konkrétní imaginace nových situací.

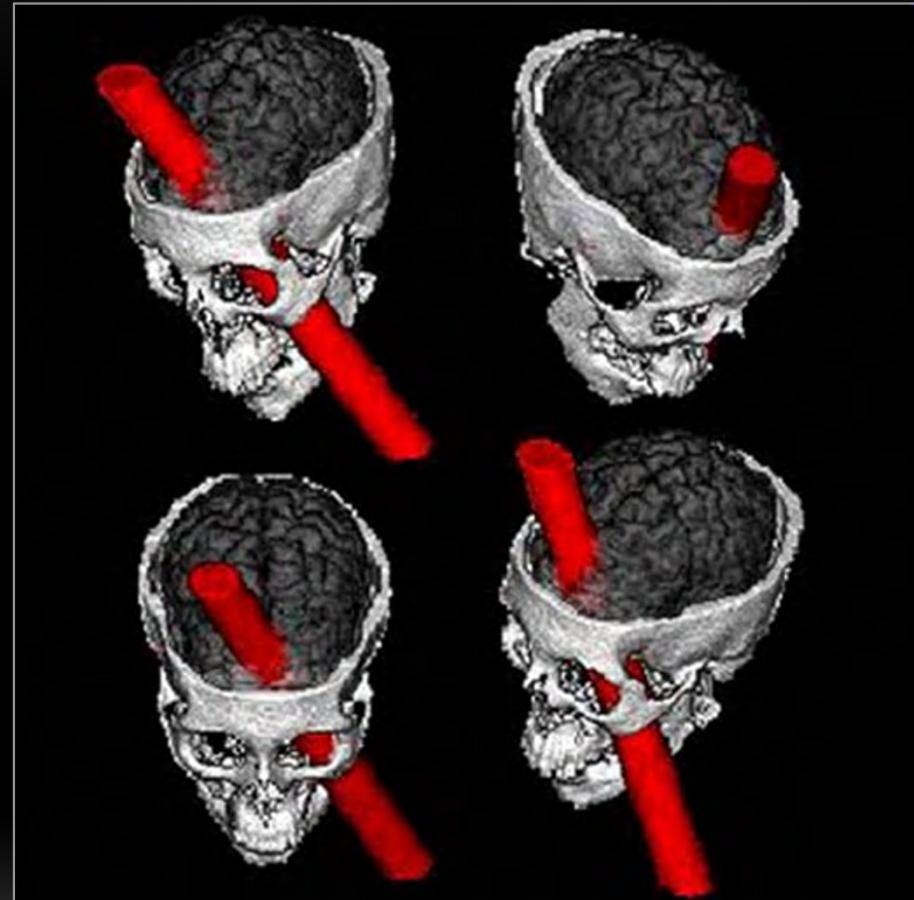

PHINEAS GAGE

Pacient Phineas Gage, bilaterální poškození PFC kovovou tyčkou (1848)
- dlouhodobá paměť, řeč a motorické funkce zachovány, ale narušení jeho osobnosti – cholerický, netrpělivý, impulzivní, neschopný plánovat

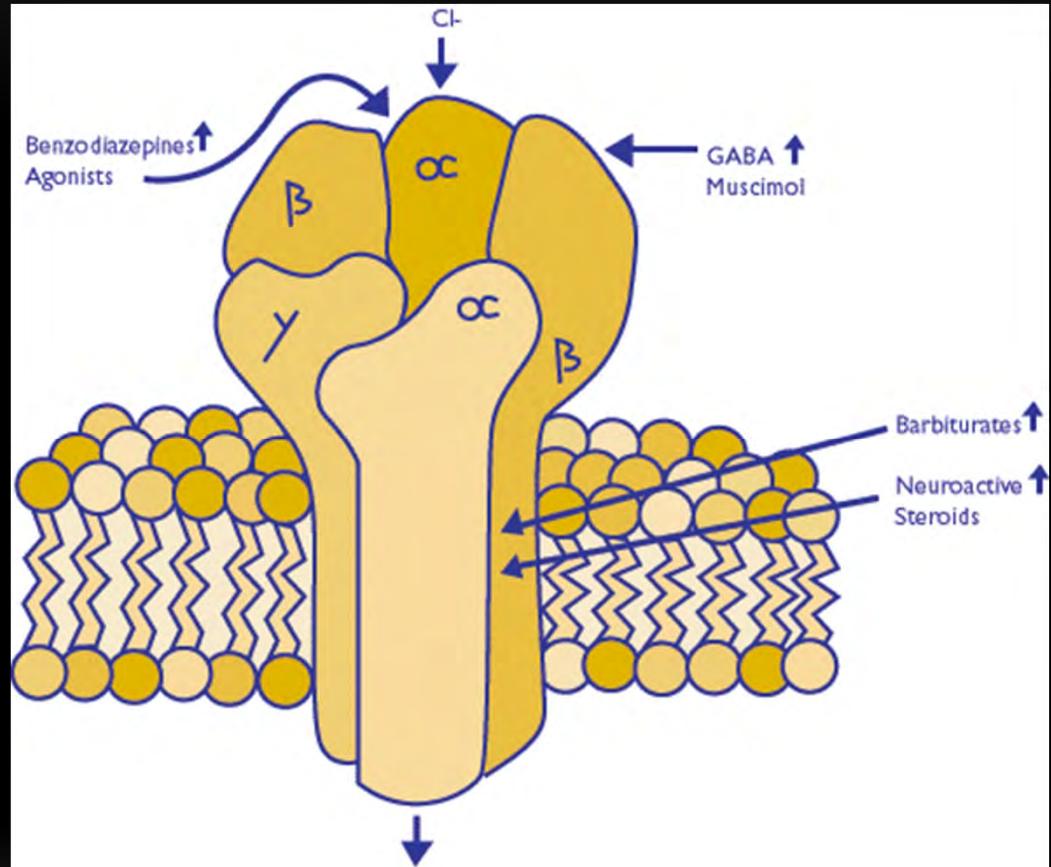
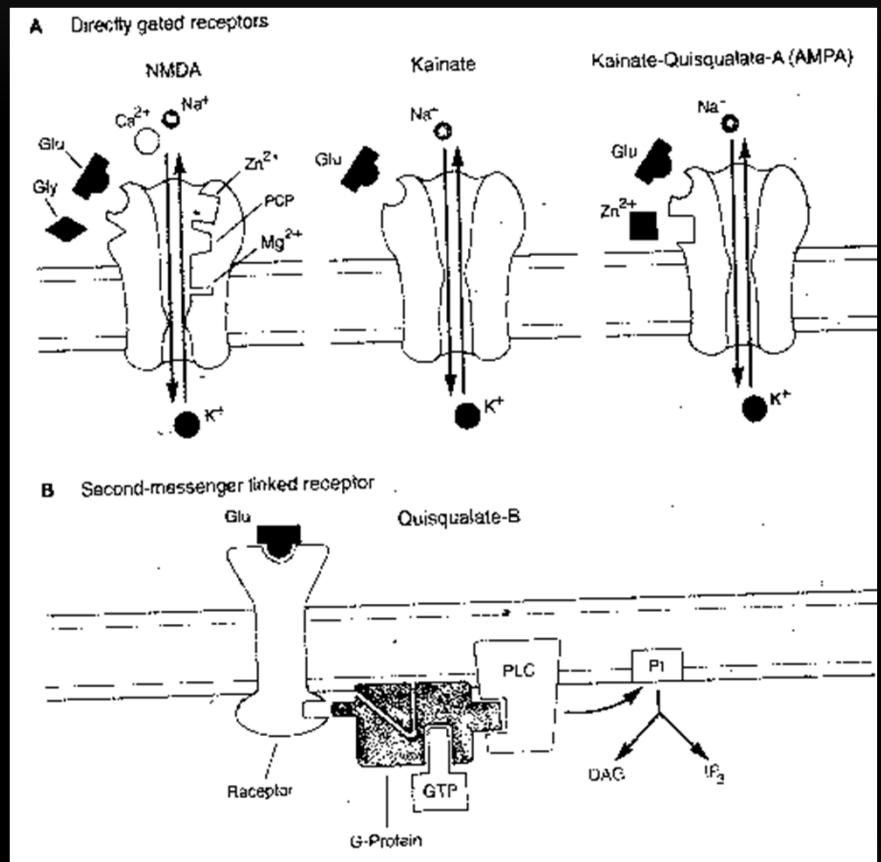
U dalších pacientů s poškozením PFC
patrná tendence k chování bez ohledu na dlouhodobé následky + další změny, deficitu pozornosti, pracovní paměti, neschopnost plánování ale i koprolalie.

Funkce PFC je patrně narušena na úrovni neuropřenašečových systémů i u schizofrenie, bipolární poruchy, ADHD a dalších poruch

GLUTAMÁT, ASPARTÁT

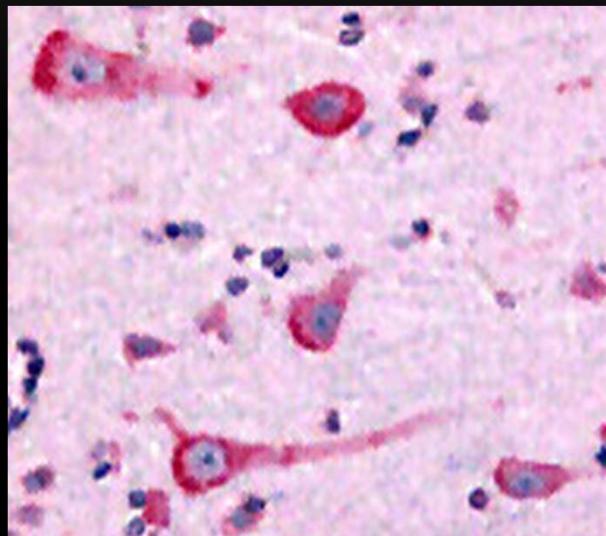
Kyselina γ -aminomáselná (GABA)

Glutamát jako hlavní excitační neuropřenašeč – informační zpracování – blokáda GluR vede za určitých podmínek ke zhoršení prostorové orientace i k narušení stability místových neuronů

GABA – hlavní tlumivý mediátor –
GABA_A stimulace – zhoršení kognice
GABA_B – rozporuplnější výsledky – závislost na místě, presynaptické autoreceptory

DOPAMIN, ACETYLCHOLIN

Dopamin - důležitá regul. funkce –
motorika, motivace, **kognitivní funkce**

Dopamin a kognitivní funkce –

**D2 receptory – striatum, ventrální
hipokampus**

**D1 receptory – prefrontální kůra (PFC) –
optimální vyladění**

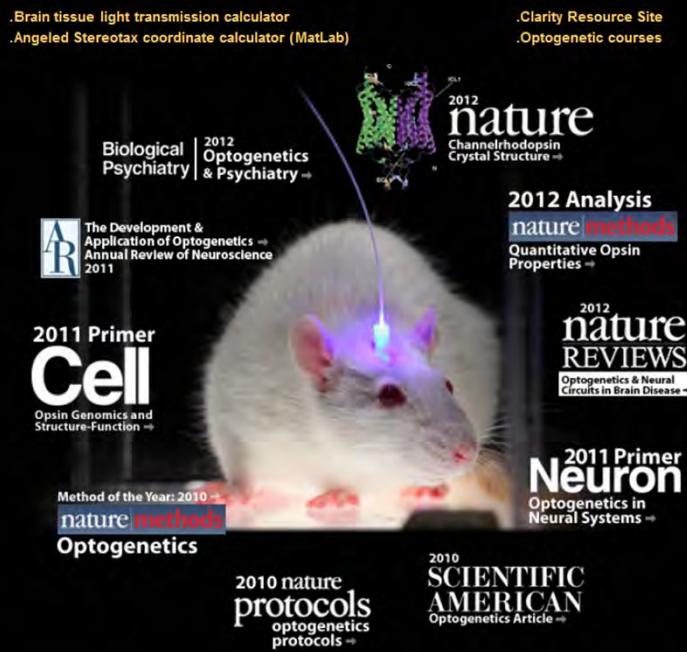
**Acetylcholin – modulace pozornostních a
kognitivních funkcí hipokampus, neokortex,
septum, bazální ganglia – u Alzheimer. choroby
degenerace cholinergních neuronů**

Neuroaktivní peptidy – např. cholecystokinin, vasopresin, kortikoliberin (CRH) – význam při stresové modulaci paměti

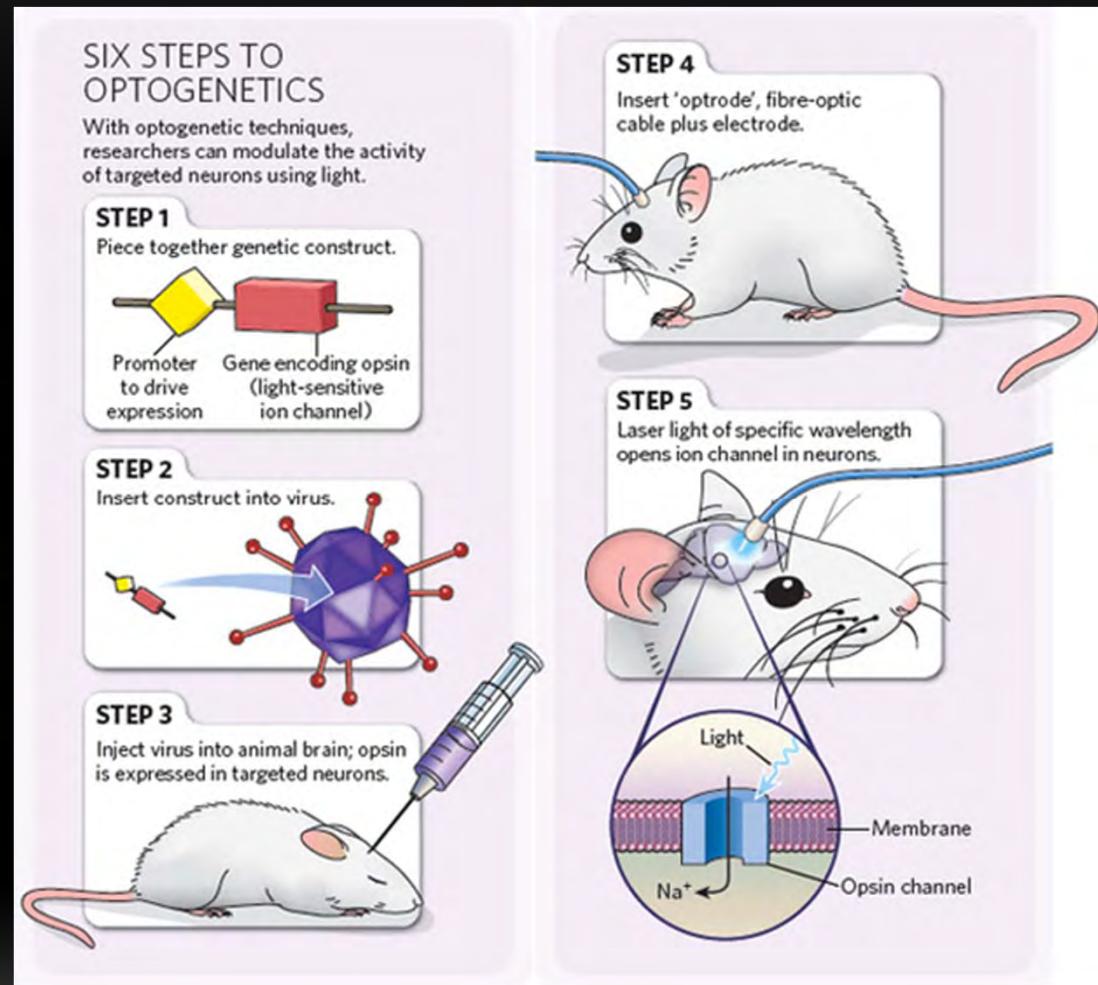
Serotonin – regulace afektivních funkcí, souvisí s kognitivními procesy

Steroidy – např. kortikosteron (u lidí kortisol) – inhibice BDNF v hipokampusu > zhoršení prostorové paměti

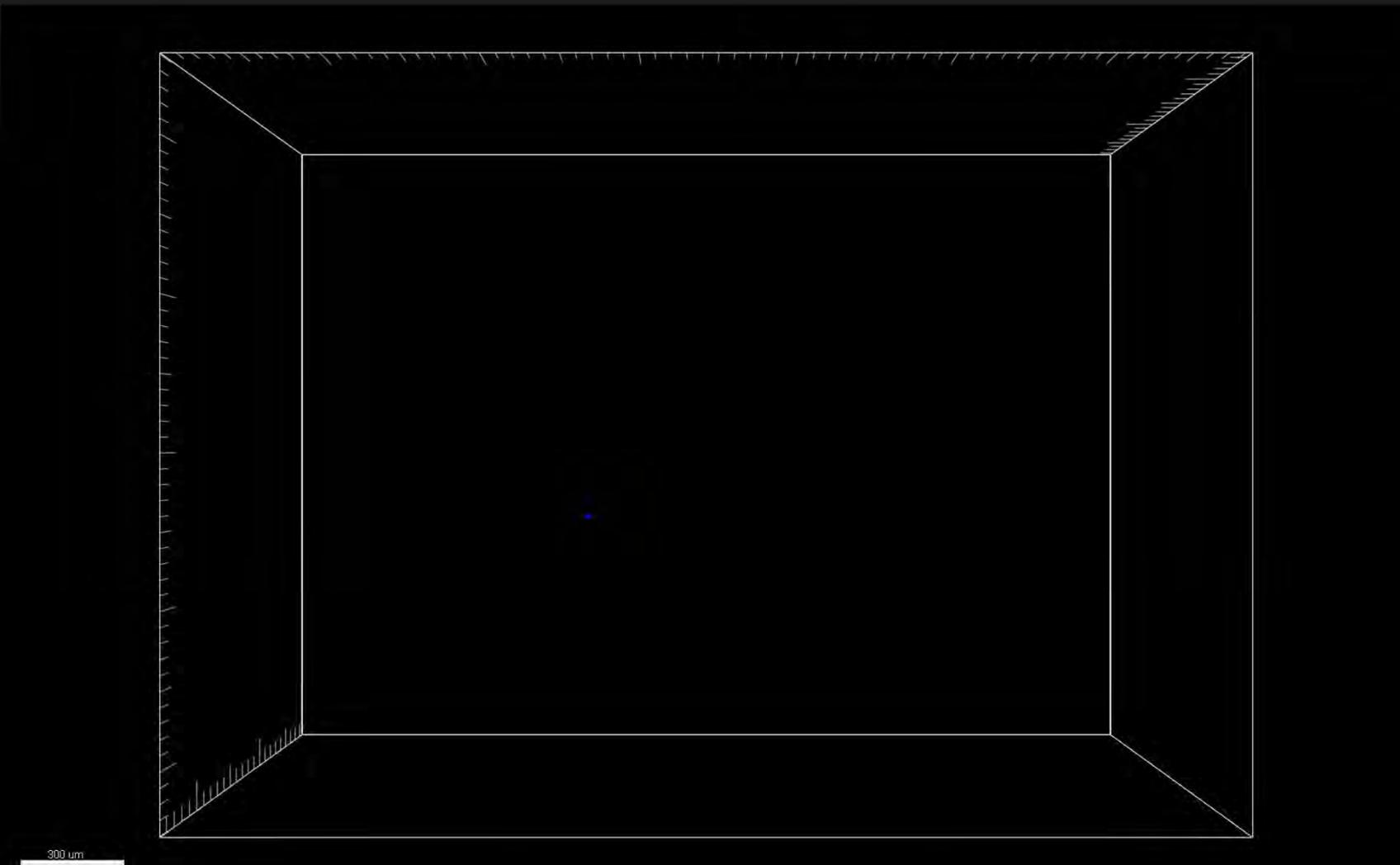
OPTOGENETICS

OPTOGENETIKA

CLARITY

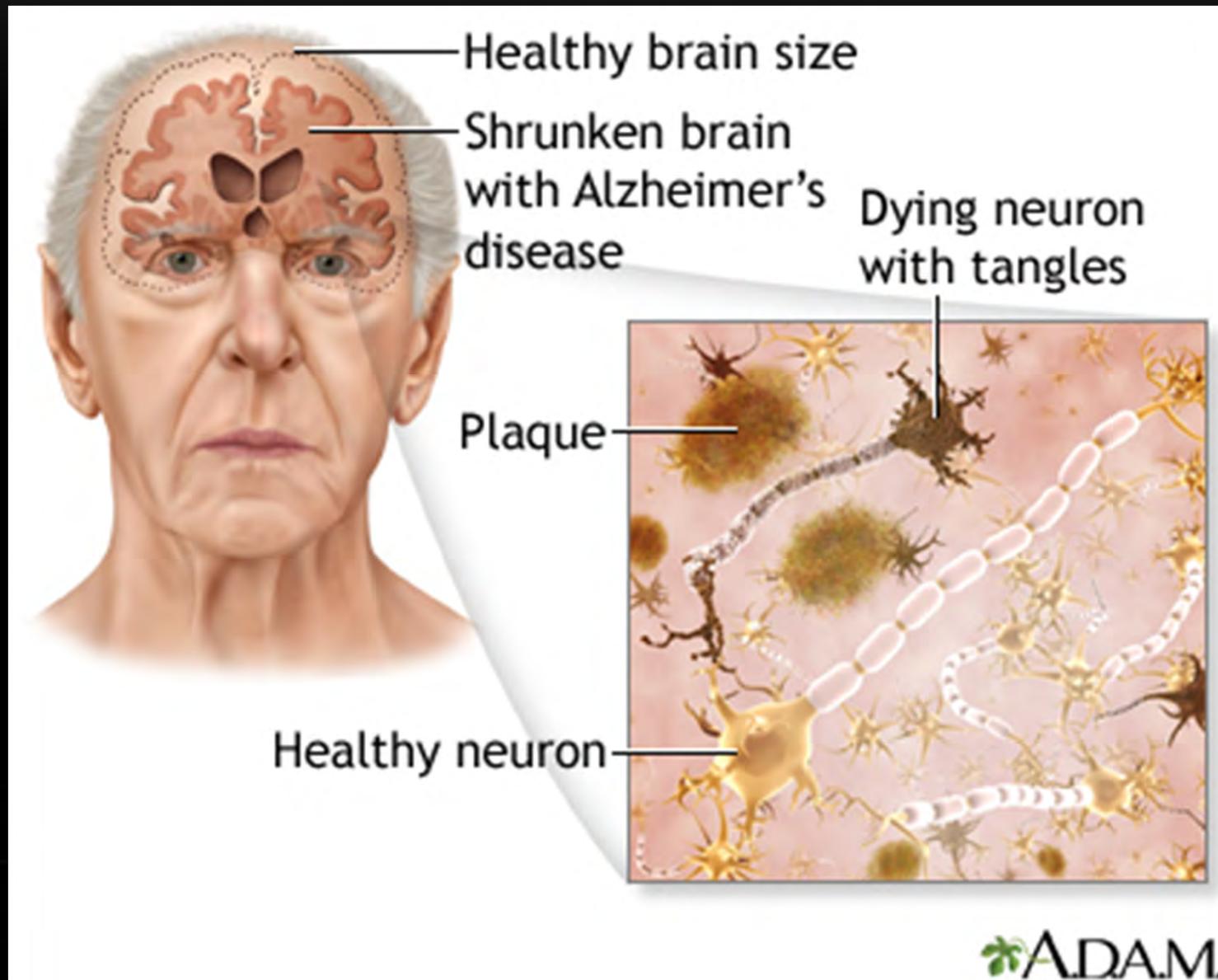

- Clear, Lipid-exchanged, Anatomically Rigid, Imaging/immunostaining compatible, Tissue hYdrogel

PORUCHY PAMĚTI

ALZHEIMEROVA NEMOC

SCHIZOFRENIE

SYMPTOMS OF SCHIZOPHRENIA

POSITIVE SYMPTOMS

DELUSION
HALLUCINATION
COMBATIVENESS
INSOMNIA

NEGATIVE SYMPTOMS

Affective flattening
Alogia
Anhedonia
Amotivation
Apathy
Asocial behavior

DISORGANIZED SYMPTOMS

Disorganized speech
Thought disorder
Disorganized behavior
Poor attention

DĚKUJI VÁM.

